

INTRODUCTIO

AD

HISTORIAM

U N G A R I Æ

CRITICO-POLITICAM.

INTRODUCTIO
AD
HISTORIAM
UNGARIÆ
CRITICO-POLITICAM.

..... Sapere aude.

Horat.

Episc. Belobony

VIENNÆ,
TYPIS A GHELENIANIS 1779

EXCELLENTISSIMIS.

AC

ILLUSTRISSIMIS

DOMINIS DOMINIS

COMITIBUS

CANCELLARIO,

PRO-CANCELLARIO;

NEC NON

ILLUSTRISSIMIS

CONSILIARIIS

AD EXCELSAM

CANCELLARIAM

REGIAM

HUNGARICO-AULICAM.

EXCELSA

CANCELLARIA

REGIA

HUNGARICO-

AULICA,

DOMINI, DOMINI

BENIGNISSIMI,

GRATIOSISSIMI.

Ut in lucem hoc opusculum emitterem, Patriæ amor, idem ut EXCELSÆ CANCELLARIÆ sacrum vellem, mea erga EXCELSAM CANCELLARIAM me impulit observantia.

Novi equidem, nisi limatum iudicio, & longo labore subactum, nil pro dignitate offerri Excelso alicui Senatui; at istud adeo studium promovendi literas EXCELSÆ CANCELLARIÆ dat in comperto, quod licet præsens opusculum literariæ duntaxat primitiæ

tia sint, id sibi tamen ut inscriberetur, benigne indulgit.

Ardens nimirum boni publici zelus res ita curat summas, ut neque, quæ vel minimam videantur allatura utilitatem, aspernetur; amor scientiarum sovet Salustios, Cæsares, & Tacitos; sed neque respuit ordinum cæterorum cultores literarum.

Et vero quid EXCELSA CANCELLARIA non agit, quo scientiæ apud nos magis efflorescant? quo domi nostræ Lycæum artium omnium habeamus? Nec nullo operæ pretio eo suscepti sine labores. Athenæo Tyrnaviensi post paulo Beneficentia Augustæ, quæ adhuc
de-

desiderabantur partes, adjiciet, cæpta Pazmaniana cumulum suum accipient: qua re nil Patriæ utilius contingere poterat.

Men' autem præterire illam in conciliando Principatu, & libertate felicem EXCELSÆ CANCELLARIÆ operam, cui Regnum omne ipsa adspulante Augusta applaudit? mihi quidem, res natura dissociabiles Principatum, & libertatem temperare eum admodum, ut ne alteri altera adversetur, unum omnium difficillimum, quod ars Politica habeat, videtur.

Cæteros in amplianda Regni dignitate EXCELSÆ CANCELLARIÆ labores, quoniam comple-

plecti singulos brevi oratione nequeam, malim omnino non attingere; idque solum de illis in universum pronuncio: si par Patriæ studium eos, ad quos hæc honorum insignia transibunt, animaverit, præquam ullis retro temporibus Regnum brevi efflorescet. Hæc nationis universæ sensa sunt, hæc vota. Quæ ut cumulentur, simul EXCELLENTISSIMOS, ac ILLUSTRISSIMOS DOMINOS, ac PATRONOS BENIGNISSIMOS Reipublicæ concedere velint diutissime, Superos deprecor.

EXCELSÆ
CANCELLARIÆ

devotissimus auctor.

CONSPECTUS OPERIS.

CAPUT I. *Descriptio, ac Divisio
Ungrariæ.*

- - - II. *Recensio gentium Ungaricorum colentium.*

- - - III. *Linguarum varietas.*

- - - IV. *Morum diversitas.*

- - - V. *Forma Ecclesiæ.*

- - - VI. *Religionis status.*

- - - VII. *Ordines Religiosi.*

- - - VIII. *Forma Regiminis politici.*

- - - IX. *Regum recensio.*

- - - X. *Officia Politica.*

- - - XI. *Jus Patrium.*

- - - XII. *Regni Dicasteria.*

XIII.

- ... XII. *Res literaria.*
- ... XIV. *Ortus Nobilitatis: ejus
classis, ac præroga-
tivæ.*
- ... XV. *Commercia.*
- ... XVI. *Ærarium Regium.*
- ... XVII. *Res Nummaria.*
- ... XVIII. *Status Militaris.*
- ... XIX. *Ordines Equestris.*
- ... XX. *Regni Insignia.*
- ... XXI. *Regnorum ad Un-
garum spectantium re-
censio.*

CA-

C A P U T I.

Descriptio, ac divisio Ungariæ.

Qui populorum res gestas monumentis tradunt, vulgo eum ad modum scribendi initium faciunt, ut regionis descriptio sit operis principium: qua in re architectos æmulari mihi videntur, quibus molem aliquam instituentibus educere, soli vestigatio cura princeps.

Mihi nonnullam introductionem ad Historiam Ungariæ Critico-politicam dare meditati, neque omnino negligenda hæc ratio auspicandi videtur, neque etiam in recensione munerum,

Δ

quæ

quæ vel communiter cum aliis Regnis eidem contigerant, vel propria omnino sunt, prolixiorem expedit, quod non defuere decora ingenia, quæ id ante me præstiterant eloquentia pari, ac libertate; attamen, quoniam summæ operis lucis non modicum affundat cæli ac soli notio; brevis inde utriusque descriptio præsentis tentaminis principium erit.

Ungaria, Romani & Turcici validissimorum imperiorum limes & irritamentum, a Leyta flumine ad savi ostia procurrit miliaribus octoginta, septuaginta millium spatio divulsis invicem finibus cæteris Polonia, Croatiaque, & Slavonia: Regnis inde Europæ pluribus præstat amplitudine.

Novimus equidem, & facile largimur, triplex Europæ imperium, Turcorum videlicet, Russorum, & quod Romano successerat; ad hoc Franciæ, Hispaniarum, & conterminæ Poloniæ regna fundi latius; verum prægrædia hoc corpora regnorum aggerationes, præquam regna melius appellaveris, quod eadem coalescant e membris

com-

compluribus, regiones olim honores singulatim ferentibus: enim vero censet etiam Ungaria sibi penitus inserta Regna, sed de his alias erit locus dicendi, nunc unam Ungariam lustramus.

Enam a Polonis, Dacisque continuum Alpium Carpathiarum jugum dirimit, qua Germaniam, Turcasque, ac Illyricum aspicit, tenuatur in planitiem. Ubertas Regionis, Imperiorum potentissimorum propinguitas, ac æmulatio, prompti ex utroque aditus, sedem eam bellorum constituunt. Obtinuerat olim, fatalem exteris esse, scriptorum malignitate, an rerum nostrarum ignorance, cujus ut aliorum conviciorum, Ungariam tempus absolvit. Equidem non disitear, bellis superioribus plus morbis haustum militis exteri, quam ense Turcico; verum stragem hanc nequaquam aëris gravitas dedit, ab una ingluvie hospitum incantorum arcessenda est.

Summam Neapolitano cælo puritatem procurentium testimonia, & jugum Appenninum adjiciunt; num minus tamen e fonte simili, nimirum in-

A 2

tem-

temperantia militis coorta lues, hodieque, sive soli nativi, sive Galli militis appellationem retinens, Ludovici duodecimi accidit exercitus? sane ut ex aliorum suos formare mores sapientiae, non secus valetudinis suae curiosi est, genera alimentorum e caeli natura describere. Laponiae asperri-
mae recte depromuntur frigoris lenimenta, vina generosissima; at vero si eadem sub fervidiore caelo, quale apud nos mensibus aestivis accenditur, indulgentius haurire ceptaveras; invaletudinibus scilicet aditum aperuisti latissime.

Agrorum, colliumque ubertatem, & passionis magnitudinem inspirare concordiam incolis vulgo asseritur: ex quo vel convicio, vel iusta censura utriusque magnitudo coarguitur, quae in aperto cum sint, operam abuterer, in luce aliqui posita, illustrare continentis.

Sed enim transmittere silentio merum nobilissimum non queo, quod vites Tokajae fundunt: quam licet referre gratiam scriptores Ungaros convenit ejus commemoratione, quod orbe toto cele-

le.

lebrat Ungariam; id vero mirum: vinum hoc provenire, qua in septentrionem vergit Regnum, caeloque asperiore subditur; neque minus & illud: latere illius primordia, communi fato cum omnibus rebus, quas in orbe praecipuus voluit natura. Enimvero scriptorum vetustissimi in comendandis Syrmii vitibus nequaquam parci, Tokajarum nusquam meminerant; sed neque apud autores aevi medii ulla earum vestigia detegas.

Faecunditas soli tanta arcere in xvum omne malum debuerat, sterilibus Provinciis familiare; vexatum tamen fame, incolarum ingenti strage data, non raro Regnum, annales domestici fidem faciunt: unde conficere pronum est, Regionem nullam, quamvis uberima ea sit, malo huic esse inviam, nisi aditus praestruantur, illorum, qui praesunt, provida sollicitudine; neque notam prodi certiorum praeposteri regiminis, quam famis, & contagii grafsationes crebras, documento luculento Turcig.

Qua in iuga assurgit, nobilis metalli

A 3

li

li præditem voluerunt Ungariam superi, propitii, an irati? circumjecta Cremiczio plaga, Temesiensis Provincia, ager Nagy-Banyensis auri argenticque venas gignit: ferrum, minere cæteræ ignobiles vulgo eruuntur. Sed enim, ut nihil orbe toto numeris omnibus absolvit natura; quæ agro Potosino ferrum, stannum nobis negarat. Ita est Regionum, hominumque fors, ut siue industriz acueudæ, seu incitamento virtuti, aliqua in re deficient.

Huc accedunt diversi marmoris Latomiz, lapidum illorum vis ingens, quibus fulgor insolitus pari duricia sociatus pretium fecit. Equidem in cœli Dynastæ cujusdam frequentes spectaram Adamantes, Rubinos, Opalos domesticos, & reliquas opes regni mineralis, quæ evolventem rerum nostrarum socordia advertit, quod non majori sedulitate hæc naturæ munera vestigemus, & forte eruta tenebris mancipemus quæstuosos, nullo literariz Reipublicæ emolumento.

Celeberrimus Belius optime de re literaria patria alioqui meritis, modu-

umentis erudicionis suæ reliquis naturalem Ungariz Historiam parabat adlicere, sed his destinatis suprema necessitas intercessit. Viri doctissimi Valerius, Lehman, & Scopoli rem Ungariz mineralem captim, neque non suo more eruditissime perstringunt. Fortasse rerum nostrarum aliquid delibarent, quo faciem indigenis præferrent.

Sane indecorum nostro sæculo, id est, omnium quotquot fluxerant hætenus doctissimo, nullam paruisse *Floram* Ungariz, non *Entomologiam*, Regni mineralis *Conspectum*, arbores domitæ fruticesque ignorabuntur, donec suos Ungariz Linxos dare Superi abuerint. Nec vero spernendum opere pretium ferret, qui argumentum hoc novitate, & amplitudine juxta commendabile scribendum arriperet; quod unum hoc Regnum plura naturæ introspectiendæ subsidia idonea sufficeret, quam siue Suecia, Norvegiaque, siue Gallia, & ausim dicere, quotquot Regiones procurfionibus eruditis lustratæ, ad hoc temporis præstiderant.

Causas rei hujus scrutatus, compendio, contemni nostris, præquam ignorari genus scientiæ, cultoribus ejus non minus, quam Reipublicæ suæ quidem opinione minime proficuum. Quid enim, inquam, distributio fruticum, insectorum recensio, privatæ, seu publicæ rei adjecerit? adjicit enim vero plurimum utrique.

Namque, ultra labem socordix, vis argenti per magna in exteras, nec raro hostiles gentes effunditur, seu lapidum causa, seu dum medicamina accersimus, quibus domi nata virtute sepe paria, subin & præstant. Ad hoc turbæ inopi familiares angustix horum medicaminum usum, quibus nonnumquam una peregrinitas pro virtute, prohibet: unde fit, ut multi fato propero, levique de causa exstinguantur, vitam in longius producturi, si cura melior Floræ domesticæ impenderetur. Ex quo in rem communem damni non modicum promanat, efflorescentem pro numero civium. Quid? quod abigendis pecorum morbis, quibus greges lætissimi quot annis neci dantur,

tur, herbarum notio subsidia idonea suffectura videtur.

Qua Turcarum, Romanoque Imperiis jungitur, in planitiem tenuari Ungariam, supra memoravimus: ceteri limites fere saltibus, ac montibus præruptis defenduntur. Amplitudine suâ, ac veritate herbarum, fruticumque, neque minus gemmarum procreatione jura cetera supergrediuntur Alpes Carpathix juxta Poloniam, Daciam, ac Ungariam, longissime procurentes. Proxima his Matra est, Regni medietullio sese haud clementer attrollens. Hodie mons hic cum binis Carpathi jugis Fatra, & Tatra nobiliorem gentilitii scuci partem constituit: unde appellatio hæc montibus imposita, nolim dispicere; certe ea nec Arcticam, nec vetus latium sonat. Super hos alii minis nocte montesque, & colles toto Regno passim assurgunt, ut natura si ve firmitati mundanæ compagis, seu ornamento, planitiem jugis distinxerit, ac rursus æquos campos montibus subdiderat.

Sylvæ nominatiores, si locum in rebus
A 5 bus

bus celebrioribus tesqua inveniunt,
sunt apud nos Baconia, Vértessia, &
cui frequentia luporum nomen fecit,
nobis *Farkas Erdeje*.

Juga eo frequentia inopem aquarum Ungariam non sinunt: & profecto vicenis amplius rigatur fluvisque, & amnibus; eorum complures patientes navium sunt, alios opera modica e legibus Hydrostaticæ impensa ferendis navigiis idoneos redderet: quidam ultra sortem fluviorum communem munifici auri ramenta vestiant. Fluviorum omnium Regni, ut Europæ reliquæ facile princeps Danubius est. Modico principio in ditione Firstenbergica ortus plures populos adit, donec maximis fluminum auctibus tumescens, in mare Ponticum meatibus septem erumpat. Florentibus Ungarorum rebus ab Carnunto ad Belfos Pannonius fluxit: at nunc quantulus Ungariæ Provincias prætervehitur! sed enim quantuluscunque: aquæ altitudine, piscium, & auri ubertate super omnia Europæ fluenta certe inclytus est. Olim Trajano Augusto ponte apud Mæfios jun-

junctus: geminaturus miraculum erat Rex Corvinus, ni moræ intercepisset meditata. Cæterum quod Turcis adversus, nobis secundus fuit, exinde fit, ut ex comodis mutuis coorto cum Regibus Turcarum dissidio, fere ad Istri ripas avocetur bellum, ac juxta eas fortuna partium transigatur.

Fluvii accolæ Tibiscus, Dravus, ac Savus gloria minore fluant; nihilominus fluvii Europæ nobilioribus accensendi, quibus nova ex eo gloria, quod partem alteram scuti domestici interluant hodie.

Flumina hæc potiozem Regni partem irrigant ingenti emolumento, sed majori adhuc proventuro e tot commercii invitamentis, si eadem in usum traducerentur. Fluviorum horum, atque item aliorum mole aquarum minore incedentium, nosse qui cupit fontesque ac ostia; nec non his interceptos cursus, scriptores patrios consulat, mihi hæc talia pluribus exequi, alienum a proposito.

Lacus duo pregrandes Peisonis, & Balatonius, aspicientibus eminus, amplius.

plitudine, & perennitate fluctuum, species maris, prætermittendi non erant. Plinio Lacus Peiso Noricis jungebatur; (a) Sed scriptores alii Pannoniæ superiori, vel Valeriæ eum melius attribuant: juxta illum Marenum, urbs stetit videtur, ubi hodie Nefiderium.

Sed neque minerales aquas in Ungaria desideres, quin Europa reliqua pari numero vix proficiunt. Commendantur a vi medica cum primis Badenses, Sklenenses, & Trenchinienses. Thermarum hac crebritate fortassis pensare voluit artis medicæ penuriam communis illa parens; nulla enim toto regno ad hoc temporis schola Hypocratis.

Tantum est, quod Divum munere Ungariæ contigit: jam fidem incorruptam profello, dicenda pari libertate naturæ in eam malignitas. Regnum metallorum uberrimum stanno carere, supra retulimus; eoque usibus domesticis impensis non levibus aliunde accersitur. Mercurium quoque Idria

Car.

(a) Hist. Nat. lib. 3. cap. 25.

Carniolæ urbs sufficit: quamquam tanta amicorum metallorum affluentia etiam Mercurii venæ locupletes patefcerent, si vestigarentur; quid? quod Crysius hoc non minus, quam gravis auro decurrat; optabilis inde juxta, detestandusque accolis.

Denique eo pertinet aquarum earum vis ingens, quæ a fluminibus ripas supergressis in subjectos campos propulsæ late resurgunt, & quoniam nec forberi solo humente, neque ob declivitatem Svetos alveos norunt repetere, vitium faciunt; nulli enim regno toto Hollandiæ, Galliæque exemplo, quibus fluminum incerta veterantur, meatus, ultra eum, quem Comes Mercius a Danubio ad suburbana Temesiz plurium millium spatio perduxerat. Atque hæcenus scriptores exteri nequaquam vero abscondunt, dum cælum in Ungaria salubrius requirunt; verum malum hoc, quantum est, Ungariæ inferre est, ad superam non pertinet. Cæterum, ut alta domi pace ab anno sæculi labentis undecimo, neque ullis civium persstreptibus armis.

Re.

Regnum in dies efflorescit amplius, spes non ex vano est, fore, ut eorum, qui præsunt, provida sollicitudo huic quoque incommodo occurrat.

Limites Ungariæ veteris, ac hodiernæ invicem contendentibus planum fit, non iisdem circumscriptam finibus olim, quibus hodie aperitur, terminaturque. Tempestate Divi Stephani ab oriente sole savo flumine, & Transylvania claudabatur; qua Occidentem spectat, ad montem Cerium excurrit, a Moravis amne Morava divulsa: ad septentrionem montibus Carpaticis, a Meridie Carentanis, & Croatis circumsepta: igitur quod Interamentis Pannoniæ versus Croatas procurrit, serius Ungariæ accesserat; contra indidem avulsa, quæ Posonio ad montem Cetium plaga pertinet.

Terminos, ac amplitudinem Ungariæ hodiernæ supra exposui, neque interest, iterum referri. Igitur jam multiplicem ejus distributionem disse-ram. Nam Danubius mediam præter-vectus jure fluminum communi in ceteriorem, & ulteriorem distribuit; ad hoc

hoc in Septentrionalem, Meridionalem, Orientalem, & Occiduum e legibus Geographiæ dispecimus: denique sectione novissima in Provincias, nobis Comitatus dictas, abit. Vocabulo Comitatus non ea apud nos subest notio, quæ in Anglia, Galliaque: illie urbs, oppidumve cum agro circumjacente titulo Comitatus insignitur, contra nostri passuum plura milia patefcunt; de quibus jam pluribus agendum.

Regnum omne Geyza Principe patre Divi Stephani hunc ad modum distribuerant Ungari, quo ejus administratio faciliior esset. Familiare hoc divisionum genus regnis plerisque: ac inde Circulos, Districtus, Gubernia, geographicæ chartæ passim exhibent. Comitatus apud nos alii quatuor & sexaginta numerant, plures alii, alii pauciores; nomen Provinciis singulis Ducum primorum aliquis, vel certe castrum notæ melioris imposuit; sed plurima horum injuria temporum versa, solam e priore fortuna appellacionem retinent.

Earum unicuique optimatum aliquis pro Rege moderator datur, qui eorum præscripto plebique, ac nobilitati jus reddat. Dignitas hæc in Comitatibus nonnullis a parentibus ad liberos successione manat: alibi penes Reges vis dicendi *supremos Comites*, ita Comitatum *Præsides* appellamus. Appellatio hæc ortum inde trahit, quod Regem ad bella profectum cum provinciæ milite comitari sint soliti.

Perpetuos Comites Comitatum dicimus, qui prærogativam hanc ad liberos cum sanguine transtulerunt: iidem fere latifundiis amplioribus gaudent in provincia, ubi hunc principatum obtinent.

Multum olim valuisse viribus hos Provinciarum Rectores, illud in comperto dat, quod Cupa id dignitatis, viriumque, Divum Stephanum religionis obtentu bello appetierit, & fortassis etiam debellaturus erat, si Stephanus tempestive auxilia externa circumspexisset. Neque vero mirum istud, cum quot prærogativa nobilitari conspicuos, milites totidem censuerit Regnum,

gnum, qui ut domi jus accipiebant, ita si vis ingruit, a Rectoribus Provinciarum gentilitiis sub labaris hosticum educebantur. Pollere enim vero Ungariam ordine equestri, nemo nescit; atque ex omnibus Europæ Regionibus unica Polonia in contentionem prærogativæ hujus queat venire.

Aulæ horum Dynastarum Palæstræ totidem artium elegantiorum erant, ubi sub idoneis præceptoribus juvenis nobilior in spes patrias adolesebat; neque secius ornamento Comitum supremæ, simul formando corpori, firmæque sexus isthuc ætatem primam debebat. Quamquam nonnunquam longe aliter evenit, scilicet, ut hæc contubernia bonarum artium in officinas maleficiorum flecterentur, documento in ævum omne detestabili Castri Csestensis. (b)

Rectores Provinciarum per multiplices curas ex equestri ordine deligunt, qui pro se potestate vicaria id muneris gerat; neque tamen hoc honore quisquam percolitur sine rogatione

B

ue

(b) Ladisl. Turóczi in Ung. Occid.

ne nobilitatis, quæ cum ad finem acci-
ta, e ternis Candidatis suo arbitrio Vi-
ce-Comitem proclamat, ut cuiquam
studet maxime. (c) Magistratus hic
Judicibus Curiz, quos Comitatus sin-
guli habebant olim, videtur suffectus.
Judices Curiz inter præcipuos mune-
ris sui partes numerabant, immunita-
tes Provinciæ tueri, post ejus fructus
Regis Ærario inferre; at hodie Vice-
Comites jus Comitatus dicunt pote-
state vicaria. Cænis idem Provincia-
lis pericissimum quemque legum dome-
sticarum in Senatum Provinciæ adle-
git, *Tabulam Judiciariam* appellamus.
Minores Magistratus referre non vacat.

Cæterum prerogativas Vice-Comi-
tum illud commendat cum maxime,
quod reo primum apud hunc Provin-
ciæ Magistratum dies dicatur. Judi-
catus hujus initia ad Andream secun-
dam referenda videntur. (c)

Quantis hæc Tribunalia libibus per-
strepant, tanta apud alios jurgandi li-
bidine, necessitate alios ob justitiam an-
no-

(c) Confer, legem ann. 1723. art. 56.

(d) Decr. 2. Art. 5.

norum eorum, quibus Ungaria dome-
sticis, Turcicisque bellis ardebat,
colligere in promptu est. Quos labo-
res, ac eorum pretia contendenti mi-
hi mirum sit, tantulo munerari molem
curarum infinitam, intento præsertim
supellectilis omniæque pretio cum
luxu, ad omnia prorumpente, quibus
pecunia prodigitur. Sed nempe cum
Repubblica apud nos adolevit, ut co-
moda publica, aut nullis, aut perquam
modicis privatis curentur.

Distributionem Regni que, ac caput
absolvat liberatum urbium brevis no-
tio, quod Scriptoribus plerisque fami-
liare, qui regnorum eorum historiam
dant, quibus Civitates hujus præroga-
tivæ. Nobis hoc nomine peculiare
Regis peculium venit: amplectiturque
Regnum urbes id generis quadraginta.
*Pusillum oppido numerum! si quis re-
ferat animum ad Germaniam inferio-
rem, quæ nedom dimidia Regni no-
stri portio, urbibus resplendescit lon-
ge frequentissimis. Porro sua initia
pleræque urbium liberarum Regibus
Domus Hunnicæ debent, quibus solen-*

ne fuit, annos regni sui civitatum constructione insignire, illustri, & e memoria vetustissima instituto; namque demirator ille Semiramidis, & Cyri, mirandusque ipse cunctis ætatibus, urbibus percolare Provincias, quæ ejus dominatum acceperant, in more habuit. (c)

Jamvero nonnullæ illarum e ruinis Coloniarum Romanarum surexerant; aliæ vestigiis nullis eductæ. Syrmium, & Sabariam, Lugdunum, ac Viennam Pannoniæ fuisse comperio, opibus, bonis artibus, civium elegantia validissimas urbes. Sabariam etiam super profana decora Magnus Turonensium Præsul illic mundo datus attollit; Syrmium vero Conventus Præfulum terni, per speciem integrandæ pacis ad fidem perdendam ea in urbe habiti. Nunc mortalitatis fato decore omni exuta, ac vicis mutata, fortunam præsentem veteris gloriæ memoria levant, cujus late manent vestigia.

Singulæ urbium liberatarum, qui præ-

ci-

(c) Alexand., apud Q., Curt. & Plutarch.

cipius honos, singulos, aut binos e Magistratu domestico ad Regni conventus destinant, qui juxta ordinem equestrem confident, ac cum eo in commune consulunt. Magistratus ipse fere e civibus constatur, raris in eum adlegi nitentibus, quos nascendi conditio provexit altius, nisi penus arctior utilitatis partes potiores persuserit.

Tributa, ceteraque onera, quibus munimentis insistit Respublica, haud gravate tolerantur liberis urbibus; neve hæc Regum indulgentia publicanorum acerbitate asperetur, urbeico magistratui integrum est, census suo arbitrio agitare; attamen in eam formam, quam Senatus Comitatus descripserit.

Quoniam vero civesque & Senatum agi in diversum aliquando, pronum, & in aperto: huic quoque malo subventum est, dum e præcipuis Regni Administris Magister Tavernicus, atque is, qui ordini equestri Regem refert, Civitatibus liberis supremi curatores sunt impositi.

B 3

En

En imaginem Ungariæ brevem ; sed e qua confieri primum sit, eam non Italiæ, non Galliæ, quasque alias Europæ Regiones demiramur, concessuram, si cum soli ubertate, & reliqua naturæ in eam munificentia numerus incolarum, & industria contenderent.

CAPUT SECUNDUM.

Recensio gentium Ungariam colentium.

Sæculo æræ Christianæ quarto, Hunni, superatis quantum terrarum introitus Pannoniam, & Scythas patefecit, ex ultima Asia in Pannoniam evadunt auspiciis, & ductu Balamberis Regis. (f) Hæc ætas abs re nulla illustrior est, atque a gentium migrationibus. Sæcula abierant, quibus sue sedes populo cuique, uti terris informes, & cælo asperæ, super Italiam, ac Gallias erant, alteras ditissimas, alteram terrarum cultissimam ea tempestate orbe toto. Arma si quæ uspiam per-

(f) M. Joan. Thurocz Part. 1. Chron. c. 10.

perstrepebant, non nisi cupidine imperii proferendi movebantur. At enim sæculo hoc vergente, quasi signo sublato, septentrio omnis novarum sedium consilia agitare, Romani Imperii claustra perrumpere, lætiores Provincias insidere. Inopia septentrionis, fors lætior vicinarum Provinciarum, demum numerus incolarum ex plurium conjugum usu incredibilis, mutationem persuaserant. Fuisse enim verotarum populosissimum septentrionem memoria Patrum, Cimbri, Gothi, Longobardi inde egressi, luculentum indicium. Altera ævo nostro facies ejus: quanto hominum minus, tanto & desiderii; deterlaque alibi soli informitas industria incolarum, alibi terrarum infecunditati itum obviæ; ut adeo cultioribus accensenda hodie veniant, quæ in septentrionem vergunt, Regna Europæ.

Cæterum antequam destinata aggrediari, repetendum videtur, quis Europæ habitus Hunnorum adventu, quid ubivis validum, quid ægrum fuerit, ut non modo casus, eventusque rerum, qui

qui fere congruunt, & authoribus duntaxat sublati, similes usque in orbem revertunt; sed ratio etiam, causasque noscantur. Penes quos ætate hæc humani generis regimen, plerique natura, aut studio vitiatorum vices; quidam cum Sanctuario se inconsultius inferunt, Imperium, & Ecclesiam in præceptis adducunt. Ab obitu Constantini Magni res Romana retro agi, ac fluere, & quamquam validos Principes ex intervallo laboranti Reipublicæ Numen providum concederet, quorum virtute vigorem pristinum receperit; attamen occulta facti lege, an quia novis Imperiis initia, causasque struebantur, Imperii Romani fortuna senescebat.

Quæ cogitanti mihi Monarchia orbem, qua patet omnem complexa, iis humanæ ventis simulacris accensenda videtur, quæ vim ejus ac angustias declarant ex æquo. Etenim, ut num referati terrarum fines ultimi, termini in immensum prolati veteris orbis, animi humano majorem esse oporteat, qui & Americæ tesquis, & Afri-

fri.

fricæque vastissimis tractibus vim, vitamque impertiat, ac denique, quod unum omnium laboriosissimum, callidas Europæ gentes temperet.

Si Monarchiam universalem terminis Europæ circumscribas, nihilo plus agas. Et quamquam, quæ olim enixa Augustos, Trajanos, Constantinos, iterare hæc sua miracula natura valeat; attamen eam diuturnitatem Monarchia hæc talis ferat, rara tantorum nominum procreatione, quæque sæculo vertente vix singula hominum generi concedantur. Sed me veterum, novorumque reputatio longius tulit, jam in ordinem rerum revertor.

Talis erat Imperii utriusque facies, cum Franci, Gothi, Hunni, examina populorum propemodum infinita, quasi communicato consilio Imperio Romano sese infundere, ac futuræ magnitudini seu Romanarum, seu Byzantinæ legionum cladibus prælodere. Singulorum prosperis, vel adversis dicendis non defuere decora ingenia, quorum exemplis consilium mihi, res domesticas vestigare.

B 5

Re-

Regionem, quam Ungariam dicimus, primi mortalium quod scimus, tenere Pannonēs; nominis origo in obscurō est: hos solum vertere Hunnos, aut suum accipere dominatum cogit. Quam Asia pars, nam Asia egressos in aperto, Hunnos emisit; id enim vero est, quod disquisitiones ad hoc temporis institutas laedit. Scriptor rerum Ungaricarum novissimus, idemque elegantissimus Georgius Pray e S. J. (g) secutus Degvineium, (h) Hunnos e Tartaria illa profectos existimat, quæ Sæculo sexto decimo exeunte, transcentis Imperii sinici claustris, rerum apud Sinas posita est. Primordia enimvero illustria! dummodo ne pro vero veri speciem nobis Degvineius obtruserit. Apage enim commenditias hypotheses, magno numero in omni literarum genere occurrentes, quas ubi dispendiis temporis maximis perdidiceras, tum enimvero te vocabula re inania pro scientiis arripuisse comperies. Interim sit auctori, de bonis

ar-

(g) *Annal. Vet. Hunn. Avar. & Hung.*(h) *Hist. Generale des Huns, des Turcs, des Mogols, & des autres Tartares Occidentaux.*

artibus, deque Patria nostra mereri adnixo, sua laus, suus honos, dum aut firmitatem a tempore majorem hæc novitas accipiat, aut male nixa sponte vaneſcat. Attamen quoniam ea res agitur, uti aperiā, quid sit, quo prohibear, ut ne in hanc sententiam discedam, sine ira, aut odio, quorum causas procul habeo, dicam.

Quo minus Degvineſio accedam, talibus de causis avocor; scilicet quod norim, lustratum toties Europæi vastissimum finarum Imperium, omnemque, qua sinica est, Tartariam, neque subsidii quidquam ulli præterquam Degvineſio erutum e Bibliothecis Gentium illarum, unde confici queat, e Tartaria Sinica egressos Hunnos. Sane neque Cardinalis Tournonius, neque Illustrissimus Mediobarbus, (i) Aulæ Romanæ ad Sinarum Imperatores Legati, quidquam prætermiserant, quo aliquid doctarum mercium a finibus terrarum ultimis adveherent, unde res literaria Europæ aliquod acciperet incrementum. Ad hoc; quod dubi-

ta-

(i) *Memoires de la Chine.*

tationem intendit maxime; sæculis duobus novissimis, scilicet ex quo Imperio Sinico Religio Christiana illata est, pluribus diversorum institutorum religiosi viri patuere Bibliothecæ Sinenles: quid? quod nonnulli eorum e Sinico in sermonem Europæum libros complures traduxerint; neque originis Hannicæ commeminere uspiam; quam Degvinesius e scriptis seu Sinicis, seu Tartaricis sese eruisse proficitur. Nihilominus si auctori huic gloriam istam reservant faventes Superi, ut multa ætas postera eduxit, in quæ ne cogitatione superiora tempora valebant assurgere, parvas addere moras, & in luce ponetur ampliore Cl. Authoris de origine Hunnorum opinio. Jam capitis juvat insere.

Hunnos semel ac iterum Europam ingressos, primum Balambere duce, post auspiciis septem Ducum, pro explorato est. Sextus a Balambere imperii gubernacula obtinuit Attila, qui rerum gestarum fama, & virtute antecessores suos longissime antecit. Rex Attila sæculis iis, quibus Scientiæ in squallore Gothi-

thico, & sordibus jacebant, fama imprimis laborabat; at enim ex quo suis bonis artibus squalor deterfus, fama ejus in integro est. Coarguebatur nempe a Conditoribus Chronicorum, ultionem in scribendo non fidem professis, criminum fœdissimorum corporis, animique dotibus spectatissimus Princeps. Vindicias has scilicet imperaverant prorata templa, veris Monasteriis, mors, vastitas, terror late circumlatus; quæque cogitare primum in milite, novæ potentis avido, & a sacris Romanis alieno.

At multum diversis coloribus expingit Attilam Priscus Rhetor, (k) quo attestante ei inerat come ingenium, modestia incredibilis etiam a parta victoria, frugalitas nedum in Principe, sed apud Proceres vix obvia; nam convivis paratu regifico apud se epulantibus, ipse nonnisi fictilium ministerio utebatur. In animo tot honestamentis perculso crudelitas, avaritia, intemperantisque nequaquam gignitur. Porro Prisci potiores in hoc

ar-

(k) In Excerpt. Legation. apud Cl. Belium.

argumento præ conditoribus Chronicorum partes esse, id primum asserit, quod Prisco Attila nec beneficio, nec injuria cognitus: itaque & sine odio, nec cum amore dictus. Ad hoc Theodosii Junioris ad Attilam legatus, vel ut aliis placet, Maximini Legati interpretes, mores ejus altius introspexerat, ut genus hominum istud specie honoris summi arcana Principum, ac abditissima quæque Aularum specularantur. Quidquid sit, ut maculis nonnullis fuisse aspersum summum hunc virum concedam, quemadmodum vulgo eminentior virtus parte sui aliqua obumbratur; certe quidem hodie Attila communibus scriptorum suffragiis heroum syllabo adscribitur. Tali viro gente validissima succincto negotio nullo dominatus Hunnicus proferendus, & seu veteris, seu Romæ novæ Imperatores parte aliqua solii demonstrandi erant. Unam Pannoniam, an majora animo præceperit Attila rerum potitus, neque confirmare argumentis, neque refellere, in animo est, ex ingenio quisque suo addat, vel demat fidem: certe ambiguam ea tempe-
sta-

state utriusque Imperii fortunam, simul vires suas respectans, Europæ Imperium spe præsumere poterat. Deinde sæculum hoc virtutum clararum sterile, unum Aëtium prodidit, qui fortunam Attilæ moraretur; eo vero a Catalaunica victoria Maximi Patricii artibus circumvento, nemo unus orbe toto superabat, qui ejus consilia intercepteret. Talis vero fuit exitus Aëtii. Ab Galliis redux in societatem conjurationis adversus Valentinianum a Maximo Patricio, dudum Cæsari clam infesto, nequidquam illectus, reus peragitur criminis, quod constantissime abnuat, damnatusque per nefas summum, interficitur. Post paulo patuit, resectum nece hac præcipuum Valentiniano subsidium. Nam submoto Aëtio Maximus audentior factus, Cæsarem aggreditur; hætenus ambiguus, veneno, an ferro grassaretur. Sed quoniam insignia facinora cum promptitudine suscipiuntur, operis executio in arduo est; an quia vita Principum peculiari cælitibus curæ, Maximus tantis impar ausibus, perfidiam adversum Principem, nece etiam Aëtii aggeratam, ultimo supplicio exolvit.

Cæterum bellum agitantî Attilæ opes Germaniæ, Galliæque, materies bello visâ idonea. Noricum inde, ac mox reliqua Germania millium sexcentorum exercitu vastatur; neque alia fors Galliæ futura erat, ni Campi Catalaunici docuissent, Attilam vinci posse.

Campos hos Bonfinium secuti Scriptores nostri fere omnes apud Tolosam frustra vestigant. (1) Catalaunum, in cujus agro debellavit Aëtius, olim Belgicæ secundæ, Campaniæ hodie urbs est, patrio sermone *Châlons sur Saon*, dicta. Redux in Pannoniam Attila ultionis cupidine, simul spe conrobio potiendi Honoris Valentiniani Germaniæ, quod ipsa clam fratre ardentè expectiverat, paratus præquam alias maximos bello instruit: ac mox Aquilejam, ultimum Italiæ propugnaculum adversus Dalmaticos, Pannonicosque motus adoritur, alte confirmans, non prius se abscissurum, quam validissimam urbem ab imo subrueret, probe gnarus, ut prima tentamenta ab accepta clade provenissent, famam

in

(1) Bonf. Dec. 1. L. 7.

in cætera fore. Nec minus fortiter destinata perficit, quam animo intenderat: providentia, consilio, ac si res ferret, manu Ducis, militis obtemperantia, exemplo prorsus e veteri memoria. Victa demum obsidio trienniali civium constantia, Aquilejæ potitur, quam urbibus cæteris terrori funditus evertit. Dehinc in Italiam victorem ducit exercitum, in capite suo Romanum Imperium tentaturus; jamque Roma paucorum dierum iter aberat, cum præter omnium opinionem Sicambriam remigrat.

Multi sunt scriptores in vestigandis causis, quæ mutationem adeo repentinam persuaserint: ac plerique quasi armis abjectis, ac desperabundi ad ostenta, nescio quæ, perfugiunt.

Redux ad suos Attila fato propèro metum sui gentibus exteris exemit. Funestus plane tanti Regis obitus accidit Hannis; genus vero mortis etiam morte ipsa acerbius. Nocte prima nuptiarum, quas imprimis solennes egerat, ducta in uxorem verisimiliter Hildegunda filia Herrici Regis Francorum,

C

rum,

rum, (m) qui Nicrum amnem accollunt, (n) rupta pectoris vena magnam animam cum multo sanguine dedit. Princeps expertus belli super omnes ævi sui Principes, justitiæ idem amarissimus, comis, munificus, paucis, dignus arbitrio Europæ, atque etiam fortassis olim arbiter, ni mors fato propera intercessisset meditatiss. Ipse, si vitia ætatum superiorum licet referre, ut certe licet, posteris documento, præter Religionem, & meliorem tot præliis causam, Aquilejam, totque alias urbes nobilissimas funditus everfas crimini do; nisi quis velit harum urbium excidia Capuæ, Carthaginis, & Corynthis everfione elevare; (o) sed enim, si lubeat illustria facinora illustriorum commemoratio-
ne excusare, vix ulla orbe toto scelera admissa deprehendas.

Scriptoribus plerisque proditum est, mortem Attilæ, Martiano Augusto secundum quietem symbolo arcus fracti significatam, quæ multis tradita,

ut

(m) Aventinus Annal. Boic. lib. 2. (n) Vales. Rer. Francic. lib. 4. (o) L. Florus de Gest. Rom. cap. 15. 16.

ut nolim inficiari, ita mirum videtur, sapientissimum Numen adeo festinanter eventui hujus admonuisse Martianum, cum alioqui Sicambria Constantinopolim paucos intra dies excessum Hunni Principis rumor allaturus erat.

Mors Attilæ res Hunnorum a clade Catalaunica fatiscentes prorsus afflixit, ut adeo graviorum formidine Scythiam repetierint, manubiis Germaniæ, Galliaram, ac Italiæ onusti. At tamen res labefactæ nullo negotio erigi poterant, si mox a fatis Attilæ novus Princeps acclamatus fuerat. Sed eadem fortune malignitas, quæ adeo intempestive Attilam sustulit, de novo Principe sollicitos exercitus distraxit. Accidit igitur, quod item a fatis Alexandri Magni, dum quisque sibi depascitur Imperium, nemo nisi mutilum pluribus partibus adeptus est.

Multi nostrorum volunt, Hunnis parte potiore remigrantibus, manum modicam eorum in Dacia Mediterranea substituisse, quorum posteri Alpium Moldavicarum Accolæ, hodie Siculi, nobis *Sacquesii*, audiant. Sed profecto

C 2

hzc

hæc opinio abludit a vero; quis enim credat, parte potiore solum patrium repetente, manum exiguum confedisse in Regione, perinfestæ sibi genti Slavicæ habitata? propius vero est, gentem hanc Cumanæ, atque adeo Hunnicæ originis, transensis Alpihus in Transylvaniam se penetrasse ex Cumania; nomen vero Siculorum eidem inditum, quod pro custodibus essent Cumanis reliquis in Moldavia, Blachia, ac hodierna Bessarabia degentibus; nam custodes Cumana lingua *Szekeli* appellantur. (p)

Commoratio reversis ad informes Scythiæ plagas post Italiæ, Germanicæque degustatas opes esse diuturna haud poterat, si in unum tribus Hunnicæ coaluerant; sed enim nonnisi ferro admodum posito æmulata pax rediit, qua coalita, primo ac tercentesimo a satis Artile anno Scythia de integro excedunt, non iterum redituri.

Per iter majoribus suis quondam penetratum, apertis, quæ vetustas obsepsit, in Daciam, ac mox Pannoniam evadunt auspiciis septem Ducum, de-

(p) P. Timon in Additament.

bel-

bellatoque, qui id temporis apud Slavos rerum potiebatur Zwentibaldo, vulgo nostris Svatoplago, Regni possessionem stabilem ineunt. Atque hæc sunt initia Hunnici in Pannonia dominatus, & putandorum annorum limes.

Postremum hunc Slavorum Regem scriptores domestici odio gentis eo vecordix prolapsus memorant, ut sceptris quibusvis admotus, eadem in abruptum traheret. Proinde cælum ipsum in aliam gentem Regnum Slavorum traductum ibat, dato Principe, re nulla, quam appellatione Regis commendabili; sed profecto, qui res horum temporum literis accuratius consignarant, Zwentibaldum longe præstantissimum Principem fuisse scribunt; neque victum ab Hunnis aliter, quam quod sæpe virtutem numerus obrust. Slavi vero æquo camporum dejecti juga montium infederant; neve ullo vestigio fortunæ veteris admoneantur, in gentem, & nomen imperantium concessere.

Cum fortuna Imperii ipsa Regio novam appellationem accipit dicta

C 3

Hun-

Hungaria. Origo nominis neque a castro Hungu, (q) ut vult Belæ Quartii anonymus; neque a Duce cognomine, sed a novo populo, nempe Ungariis, ita enim in nummis primorum Regum impressum legitur, repetenda videtur, notaque aspirationis primum Stephano Secundo regnante præfixa. (r) Sed jam indolem gentis paucis dabo.

Indole præservida fuisse Hunnos nemo negarit, quisquis animum ad postereros, fidelissimam majorum imaginem, retulerit: acerrimos eos militum tot parva bello decora, stabilis in Pannonia dominatus commoustrant. Neque dispar posteris indoles; nam quotquot veterum Hunnorum sanguinem cum vita accipiunt, peracri ingenio pollent, qui fervor indolis genere alimentorum, ac ardore cæli animatur amplius etiam. Atque hæc temperatio fervidior scriptoribus Italis, ac Germanis visa idonea materies, Ungaris ingenia turbida tribuendi. Ita a natura instituti cum sint, nemo eos armis exercendis negaverit idoneos; quin

(q) Cap. 13. (r) Vide Diplom. Geyzæ 2.

quin exinde, quod ingenio peracres, prout conicere, artibus in quibus vis subfelli non infimi honorem facile consecuturos, si apud eos honos Minervæ idem, qui Bellonæ haberetur.

Tantum terrarum spatium, quantum regnum amplissimum amplectitur, tenebant verius, quam implebant Ungari omni retro tempore; neque ducta a priscis usque temporibus serie, eo numero censuit incolas, quot ejus fecunditas sustinere norat. Vastissimi terrarum tractus armentis frequentabantur ingenti Reipublicæ detrimento, cujus præcipue opes civium numerus. Intellexere istud, qui unquam veram Politicam norant Principes, atque eo pertinuit pars maxima curarum, ut civibus frequentissimis Regna subdita haberentur.

Numerosissima Gallica gens utur sit, attamen Ludovici quarti decimi (s) lex immunem onerum publicorum præstat, qui denis liberis sexus virilis Rempubicam auxisset. Carolo Quin-

C 4 to

(s) Siècle de Louis 14. Tome prem. Chap. 27. par M. de Voltaire.

to rerum potiente leges scilicet ponebat Hispania Europæ; enim vero defluerat, ex quo in Americam, Asiamque, & Africanas Insulas deductæ coloniz frequentissimæ; neque ejus honori veteri reponendæ ratio certior visa est Cardinali Alberonio, quemadmodum in testamento ejus legitur, (t) quod profecto nequaquam Crispinus quispiam viro huic rerum Hispanicarum peritissimo supposuit, ut a tanto nomine ferui suo lucem mutuaret, quam ut accitis ab Illyrico, ab Græcia, & Germaniis populorum examinibus deserta Legionis, & Andalusiz impleantur. Neque est, quod quisquam reformidet, fore, ut eum ad modum increseat hominum numerus aliquando, quo iis olim alimenta desiant. Nam qui studium naturæ vel a limine salutarat, probe novit, provide adeo authorem naturæ singula instituisse, ut nemo unus seu hominum, seu brutorum animantium fame necaretur, si subsidia colligendis alimentis concessa, in usum verterentur. Cogitanti mihi, ec.

(t) Examen du Testament Politique du Cardinal Alberoni par M. de Voltaire.

occur hanc Reipublicæ partem majores nostri negligentius habuerint, hæc fere occurrunt. Quod nempe multi falsis opinionibus in transversum acti, reputarint, magis e Republica fore, si armentis, gregibusque amplissima inferæ Ungariæ spatia oberrentur, præquam ut vicis, oppidisque percolantur: huc accedunt crebræ contagii grassationes ex proximo Turciæ, cui quidem malo jam Principum nostrorum providentia occurrit. Denique tot bella sua externa, quæ fere soli adversus valentissimos æmulos per quatuor sæcula sustinimus, seu domestica, in quæ Regnum revolutum identidem post derestandum Cupæ exemplum, eum ad modum acciderant gentem alioqui minime numerosissimam, ut Regionis amplitudini numerus Civium nunquam responderet. Profecto vel partium ultimarum daces, quorum exercitus fere e solis Ungariæ constabantur, gentibus cæteris, quibus jam tunc regnum colebatur a belli societate exclusis, (u) tantum popularis sanguinis hauserant, quantum

C 5 NON

(u) Memoires du Prince Rakoczi Tom. 1.

non ager Catalaunicus, non Augustanus, non Varna, non Mohacsium, infausta cladium domesticarum monumenta.

Pace inde anno Sæculi hujus undecimo partibus data, quæ studio porissimum Joannis Pallii herois omni late Europa spectatissimi coaluit, a regionibus exteris coloniz accersendæ erant, vel certe supplementa a superæ Hungariæ Provinciis deducenda.

Nec refert, peregrinis ab oris cives novos accersas, an indigenis vi-
duos cultore agros exercendos tradas. Etenim vinculum connubiorum, quod unum omnium maxime jungit animosque & corpora, alioqui post paulo diversas origine gentes in unam nationem coget. Qui hodie Gallias colunt, e Francis, Germaniæ populis, ac Gallis veteribus: moderni Itali in gentem unam ex Ausoniis, Gothis, Longobardis, Venedis, ac Svevis coaluerunt. Igitur compositis civium discordiis, anno, quem supra appellaveram, Slavi veterum Pannonum reliquæ, ac Avars, qui licet tribus Un-

ga-

gara, in mores Pannonum e promiscua consuetudine immigraverant, ad æquiores Regni plagas descendere permitti, cum antea Provincias fere informiores coluissent. Gens hæc perquam industria est, ac frumenta, & fructus ceteros fere patientius Ungaris laborat. Eadem ex veteris fortunæ memoria, an quia victoribus habetur despiciatur, nominis Ungarici minus studiosa; nisi hæc mutua rivalitas, atque animorum dissensio a ritu-
um, & sermonis diversitate ortum habeat, ut arbitror equidem. Provinciæ Moravis, ac Poloniæ conterminæ Slavici fere habitantur, quamquam & in cæteras Regni partes jam sese penetrarint.

Austriæ ac Styriæ adjacentem plagam a Germania profecti cives tenent. Ferdinando secundo regnante quicumque in hæreditariis Domus Austriacæ Provinciis Romana sacra exuerant, solum vertere, aut eadem resumere sunt jussi. Quibus soli Patrii dulcedo subter libertatem sentiendi, sedes novas in Hungaria reperiunt, ubi
jam

jam tum Protestantibus jus civitatis ex legibus pacis Boeskaio datæ. Cæterum Germanicæ colonie non tunc primum in Ungariam appulerant. Ab ipso primordio frequens Germanus Regnum habuit artium causa, quas nunquam majores nostri pro dignitate æstimaverant.

Certe vel divo Stephano Rege pars magna eorum, qui suppetiæ adversus Cupam advenerant, in Ungaria posuere domicilium: & Stephano altero magna Saxonum manus ad colenda metalla accitur, quorum Principum exemplis ipsi hodie ab Rheno, Mæno, ac Visurgi adeo novos incolas accersimus.

Cumani Patzinatzitarum genus, ac proinde tribus Hunnica, Stephano secundo imperante cum Duce suo Tatáro Hungariam intrant; Bela quarto Rege novis aucti supplementis. Sedes iisdem obvenerat, Danubio, & Tibisco intercepta plaga, ultra opportunitatem horum fluminum a soli uberitate, & passionis magnitudine commendatissima, Romanis lacris sub Andrea

drea secundo initiati sunt per Archipræfulem Strigoniensem Lucam Banfium non vulgaris Sanctimonie virum. Sermo vernaculus Cumanis Ungarus est, utut aliquanto diversus ab eo, qui in reliquo Regno obrinet. Immunitates suas Geysæ secundo, & Belæ quarto in acceptis ferunt, quæ subinde pro temporum vicissitudine auctæ, minutæve. Magistratus genti huic supremus, Palatinus Regni est, quem Judicem ipsi pro Palatino salutant.

His accedunt Jazyges, a Metanastis, qui genus Sarmaticum, omnino diversi, ac Jassi melius a cognomine Principe (x) nuncupandi; sunt vero Jazyges nostri Cumanæ gentis tribus. Regnum ingressis Provincia Hevesiensis obvenerit, quam hodie dum tenent. Immunitatum facile princeps ea, quod onerum publicorum liberi ardente bello stipendia faciant. Prærogativa hæc Jazygibus ac Cumanis juxta communis est; mansitque illibata ad tempora illa, quibus Ungaria in semet arma converterat; sed jam profligatis civium

(x) P. Timon Imag. vet. Ung. lib. 1. cap. 3.

vium bellis, ac partibus Reipublicæ singulis pristinae fortunæ redditis, suis etiam vigor rediit immunitatibus Terræ Jazygis; nam Augustæ hodie imperantis voluntate veteri instituto mereri militiæ permitti sunt. Regni Palatinus inter reliqua honorum vocabula Judicatum gentis Jazygis recenset. Gens utraque nunc dicta in mores, & nostram indolem penitus immingavit.

Denique Illyrii ultra nationes, quas dedimus, Ungariam colunt. Hi e diversis Illyrici Provinciis Turcarum armis valescentibus egressi, oram, quam Danubius, Dravus, ac Savus præfluunt, infederant, subinde & in alias Regni plagas fusi. Primæ Coloniæ Illyricæ Sigismundo Rege Regnum subitisse videntur, atque Insulam Cæpeliæ infedisse: idem Rex, quod sciam, primus omnium Rascios immunitatibus percoluit, quæ Successorum Regum benevolentia incrementum ingens acceperant. Gens Illyrica omnis ritu Christiano iniciata est, & a Protestantibus prorsus abhorret; ipsa

ta-

tamen Romane sedis Principatum respicit, ut in lege Christiana ratio dissidiorum multiplex est: Cæterum plerique ruri dant operam, aut fluminum opportunitate illecti, mercaturam faciunt.

Id in gente hac mirari subit, quod plerique, quatenus ritu Ecclesiæ Byzantinæ Rem Divinam peragunt, sermone Græco valeant, quem Thessalonice, Philippopoli, & Athenis arripiunt.

Equidem existimo, hæc Græciæ veteris monumenta e sententia suorum Præsulum ipsis peti, quo Photium, ut incautus, ita altius biberent intra primam juventam. Quis enim Græciam hodiernam causâ studiorum petat, ubi lingua Attica omni exuta elegantia, rancisque Turcarum vocabulis horrens, quam sibi dissimilis sit, dialecti utriusque contentio commonstrat. Indolem quod spectat, Illyrii hominum genus versatile, ac bellis Turcicis modo hac modo illuc prout belli fortuna inclinaverat, facile conversum.

Sub-

Subjiciendi his Rutheni, gens & ipsi Illyrica; eam vero non e Turcia Europæa; verum e Gallicia, ac Lodomeria profectam opinor. Sermonem, indolem, ritus cum cæteris Illyriis communia habet, quod luculentum indicium ortus ejusdem; proprium vero sibi illud, quod literas Divi Cyrilli usurpet.

Gentis Egyptiæ vilitatem, ita se compellant Zingari nostri, dignitas historiæ erubescit. Hic furum manipulus per omne Regnum spargitur: Caroli Augusti edicto Austria finibus in ævum omne coercitus est; Turciam, Poloniam, atque Ungariam colit, & deformat. Ipse, si sensa mea promere liceat, neutiquam Regno, aliqui minime frequentissimo, hoc hominum genus exigendum censeo, verum partem benevolentis Regis eis imperiendam, quo in homines transformentur.

Gentes has negotio nullo discernas sermone, cultu, oris, & corporis totius conformatione. Diversitas hæc emulationem, gentibus in promiscuo agen-

agentibus familiare malum, cum maxime intendit: quodque unum omnium inconfutissimum, Ungarus singulas pro exteris habet, immemor, ut ex se primores, ita sibi ex his legi supplementa; jam vero e membris discordibus invicem quodnam confiet, nisi male cohzrens corpus, & in partes iturum, quavis vi propulsus. Quod porro hinc colligas, illud est, mutua civium odia adversum bella domesticâ pro munimento esse validissimo.

At certe & olim Romanorum instituta suaspe arripuisse Gallias, summus authorum Tacitus refert, & hodie in mores Gallorum inigravere, quas gentes Rhenns præfuit. Quid ita? Romana elegantia veteres Gallos, comitas hodiernis Gallis propria virtus Rheni accolas, ut moribus eorum vellent imbui, facile pellexit.

CAPUT III.

Linguarum varietas.

Dannonibus sermonem Slavicum fuisse domesticum, ut gentibus, quæ

D

Da-

Danubio, ac Albi interjacentes regiones tenuere, nequaquam ambiguum; at enim ultra hunc alia item valuisse idiomatica in Pannonia, ut Regio hæc neque labii unius unquam erat, neque unam gentem amplectebatur, pro explorato habeo.

Nunc sermo apud nos, ut in regione compluribus gentibus habitata multiplex obtinet, nempe Ungarus, Germanus, Slavicus, Illyrius, & Valachus. Hebræum idioma, quod populus hic civitate apud nos donatus minime sit, interferendum non judicavi.

Sed enim inter has adeo multas principatum facile tenet Romana lingua, quam ab ipso Regni initio singulæ Curie adoptaverant. Principum Rescripta, Magistratum constitutiones, non alio quam latio sermone consignabantur, pauca si demas primorum Regum Diplomata, græce scripta. Sed nempe a gentibus exteris in jus vocamur, ut si in barbarum detortum, atque ab ævo Augustæo omnino degenerem promamus: equidem, fatebor enim, superioribus sæculis, ignorance late
ob-

obtinente, Latio minime honorum valuisse: sciant mendis verera Rescripta. Sed jam profligata ignorantia, etiam sermo latius dignitatem suam recepturus videtur. Ecce autem majores nostri peregrinum hunc præ domestico coluerint impensius, id fortasse causæ subest, quod idem Romanæ Ecclesiæ, quam rebus in omnibus æmulari connixi, proprius sit: post, idiomate isto, cui ætates superiores honorem ampliore habuerant, quam nostrum ævum, quasi nota quapiam nobilitas, & qui literas coluerant, a vulgo secerni volebant. *Conjectura* hæc non ex vano est; enimvero familiarare hoc, & in more positum gentibus omnibus fuisse cunctis retro ætatibus comperimus. Quis nescit, Romanos jam rerum Dominos linguam Atticam eapropter arripuisse? sæculo vero, quod agimus, qua alia de causa Gallicam condiscimus?

Sermo Regni vernaculus, ut origo gentis, hætenus in obscuro est, quod incertum omnino, ulline is præterea genti orbe reliquo noto proprius, ac

domesticus; certe disquisitiones ea super re identidem institutæ vota nostra ad hoc temporis non absolverant. Equidem novi, persuasum multis nostrorum, compluribus Asia gentibus, quæ in septentriones vergit, promiscuum nobiscum sermonem hodieum esse. Verum si hi animum referant ad vestigationes rei hujus magno numero factas, cum primis ex quo e Russia ad Sinas apertus aditus, haud video, qui rem adeo novam imbecillis nixi argumentis assertum eant; nisi forte, quod ore profitentur, aliis persuadere contenti, ipsi apud animum in alia longe abeant.

Cæterum illud in aperto est, nulli idiomatici cum Ungaro convenire omnino late Europa, Turcicum si demas; at vero hunc nostrum affinem sermoni, & Lexicorum linguæ utriusque contentio, & luculentum illud dat, quod vero proximum, gentis unius binas tribus esse Ungaros, & Turcas. (y) Nec hujus asserti ergo me quisquam in jus vocabit; quis enim religionem, & artium

(y) P. Esay Añal. Vet. Hun. Avar. & Hung. part. 3.

tium despicientiam si demat, Turcarum nobilissimam gentem esse inficiabitur? Atque hoc plane est, quod difficultatem originis Hunnicæ maxime intendit, cum in comperto sit, linguarum affinitatem, veri eatenus erudiendi, clavim optimam esse. Jam vero idioma Ungarum venustas gravis quedam, & Matronalis commendat; neque dubitationis quidquam datur, idem ad elegantias quasvis traduci facile posse, si exterorum exemplo virorum eruditorum societates constituerentur ad illud percolendum.

Germanum sermonem nunquam peregrinum in Ungaria fuisse, id documento est, quod artes Ungaris semper negligentius habuit; indeque artium causa Germani Regnum omni reo ætate frequentaverant; deinde Budensis Paræciæ Templum sæculo duodecimo ineunte excitatum, ab ipso suo initio nationi Teutonicæ, sacris ritu suo, & lingua habendis, destinatum erat: denique Alberto Rege Germanos inter, ac Ungaros coorta dissidia in urbe Regni principe, frequen-

tatam Germanis Metropolim hanc, dant in comperto. Jam vero tempestate hac funditur latissime, ad omnes Regni Provincias pervasit, quin, vix urbecula uspiam Regno toto, quo se non penetrasset sermo Teutonicus.

Pannonum & Avarum reliquæ linguam usque Slavicam retinent. Mirum sane per novem sæcula, totidem enim ab altero Hunnorum & Scythiæ egressu fluxerant, sub dominatu Ungarico illibatam eam mansisse; nec modo istud commendationem ejus absolvit, amplius id est, quod idioma hoc usque eo fufum sit Regno toto a pace NagyKaroliensi, ut imperium cum Germano post paulo videatur omni late Regno obtenturum.

Lingua Illyrica in plures secta dialectos domestica populo cognomini, qui e Rama, Bosnia, Servia, Galliciaque temporibus diversis semet Regno intulit. Propria ejus laus ea est, quod una omnium latissime dominetur; namque a mari Adriatico ad Pontum Euxinum, indeque ad extremam Europæ oram funditur; ac proinde Illy.

lyricum omne, vastissimum Russorum Imperium, Poloniaque, ac pars Ungariæ, & Germaniæ sermonem Illyricum promit.

Valachum idioma a cognomine Principatu cum familiis numerosis ad nos se penetravit; linguam Romanam, quam pro parente habere vult, aliquantum refert; cetera a solo nativo traxit.

Isthinc vero jam colligere pronum, quam sit arduum, facere per Ungariam iter, aliis ex aliis occurrentibus gentibus, ritibus, linguis, ut vix aliquot passura millia emensus, novam tibi regionem ingredi videre. Ad hoc quis labor est, tam multiplex idioma arripere? enimvero arripienda illis, qui munitis Reipublicæ preludent; ut incommoda cetera, quæ tanta linguarum varietas adfert, silentio transmittam.

CAPUT IV.

Morum diversitas.

Genus sermonis adeo multiplex, res sola non est, quæ diversitatem

apud nos absolvat ; vestimentorum , ac rituum genti cuique propria , ac adeo diversa ratio , novum mutæ rivalitatis fomentum est. Genus vestimenti , quo Ungari accingimur , notius omni Europæ , quam ut id ob oculos lectori ponere , necessum sit. Attamen annotare libet , hodiernam vestis patriæ formam partibus multis aliam esse , quam quæ majoribus nostris in usu : dum fluentia constrinximus , laxavimus eum ad modum coërcita , uti gradientibus pro impedimento essent , omnino rescuimus quædam , addidimus alia , ut collo , capitiq; sua seu ornamenta , seu tegmina.

Ungarum in morem e gentibus supra recensitis Cumani , Jazyges , Slavi , Illyrii , ac Valachi induuntur. *Ægyptus* algoris , & quarumvis aëris injuriarum tolerantia pro indumento ; decori leges , ut in populo honesti omnis experte , locum apud eos non habent : sitque , ut propemodum nudi oberrent non vicistim modo , oppidatimque , sed & urbibus se inferant , proh pudor ! Huttentotieum in morem ,

Germanus vestimenti genus gentile nunquam mutaret nostrum ; quin suo exemplo longe plurimis popularium nostrorum persuaserat , ut sive Principibus placendi studio , sive quod amictus hic præ patrio nimis adstricto opportunior , induerentur Teutonice.

Ungaros in nuptiis , conviviis , agendis exequiis profusos ultra modum fuisse lapsis ætatibus , rerum patriarum scriptores retulere. Certe ex illorum sententia Dynastis , ac præcipuis ordinis equestris solenne fuerat , nuptialia hilaria in plures hebdomades producere ; neque minus ritus supremorum id a populis aliis diversum habebant , quod ad honores novissimos exsolvendos accita pluribus a Provinciis Nobilitas , iustus peractis , seu levamento superstiti conjugii , liberisque , ac necessariis , seu abolendæ memoriæ mortis , complures dies illic subsisterit , convivans ex illorum temporum norma splendidissime.

Ah hoc in more fuisse positum Patrum memoria , comperio , ut statis anni diebus pluribus a Provinciis ad lo-

cum descriptum conveniret Nobilitas, ubi Trojanum in motem, qui subiinde ad Romanos, aliosque populos manaverat, decurrebat equis, aliaque verè Nobilitati symbola spectacula edebat. (z) Ungaria adhuc superstitionibus addicta hic honos Principibus viris vita sanctis habebatur, (a) quem ad modum Bonfinius in funere Attilæ decursum equestrem inter ceteros supremorum honores recenset; verum superstitione repudiata, hæc pars funebris apparatus antiquata est.

Muscam, choreas, tripudia cetera tacitus prætermitto; nihilominus, si conjectura ab oblectamentis ad gentis indolem valet, ut valet certe, & muscam, & choreas, & ludicra alia, majoribus nostris placuisse constat, plena gravitatis, & quæ tantum non juxta mæstitiam: ex quo ingenium gentis facile quisque collegerit.

Singula hæc versâ hodie, vel certe fere in mapalibus folis obvia, a quo tempore in mores immanigramus nostrorum Principum. Atque hæc de ritibus

(z) P. Kazi Hist. Part. ult. (a) Dec. 1. lib. 7.

tibus Ungarorum dicta sunt; nec enim minutim singula persequi libet. Ceteræ gentes, quales Ungariæ intulerant, religiosissime custodiunt moresque, ac instituta; referre eadem singulatim, vix aliquod pretium operæ.

CAPUT V.

Forma Ecclesiæ

Divum Stephanum Ungaros ad Romanam sacra traduxisse, splendidum Apostoli Ungariæ cognomentum, quo a Sylvestro id nominis secundo Austriæ Romano exornatus est, in comperto dat. Attamen istud nequaquam cum ad modum velim accipi, ut si in Pannonia nullus antea nisi falforum Numinum cultus extiterit. Etenim teste Schelestrato Virgilius Scavariensis in Pannonia Præsul Pelagio secundo Pontifice Gradenfi Concilio aderat: dein Frigedilda Moravorum Regina sæculo ære Christianæ quinto Nitriensem Episcopatum fundat: denique Carolus Magnus arma in Hunnos movisse causâ Religionis, author est Eginhar.

dog.

das. Verum magis ob formidinem ex Carolo, quam quod ita destinassent, Christianæ Religioni nomen dedisse, mox patuit; quippe bello vix composito ritus Scythicos resumunt, & ipse Thuidinus Dux gentis, olim, ut pejus imponeret, salutari latice ablatus, cum iugo Francorum Christianam fidem exiit. Nimirum debebatur providentia Numinis operis tanti executio filio Geyzæ.

Memoriæ proditum est, Hunnos cælo, terræque, & majorum manibus Sinarum more litasse, tum communem lucis parentem solem pro numine ipsis cultum, antequam e Scythia egredirentur; verum Religio mutatis sedibus hæcenus novata est; enimvero Pannoniam ingressi, Præstitem bellorum Martem complura inter Numina, quæ Græcia, parens eadem fabulæ, ac Historiæ, procuderat, præcipua religione venerabantur, ut gentibus bello exercitiis omnibus Divinitas præcipua Mars erat.

Exstiterè Principes, quibus novandæ religionis studium edicto steterat; con-

contra alii sceptris exciderunt, cum sacra mutare instituunt. Unde proinconfit, aut viribus, aut validum ingenio esse oportere, quisquis ad Religionem novandam adjicit animum, abs alterutro si est, seque & suos perdit, neque, quod animo intenderat, ad exitum perducit etiam.

Geyza tanti operis difficultate introspecta ejus executionem in filium transfert, qui suas vires æstimans admove manu captis paternis poterat, & vero illis etiam extremam adjecerat. Conjectura ex facili est, genus omne illiciorum depromptum Stephano, quo cepta perficeret; sed neque armis certare abuit, erepta Numina armis repente Hunno. Quoniam vero versum iri intellexit, quod ipse constitisset, nisi firmitatem acciperent a vigilantia Præsulum: Archi-Episcopatus, Episcopatus, & quæ alia vocabula sacris Dignationibus indidimus, locis idoneis statuit, amplissimis adjectis latifundiis, quo segiores ad pietatem alendam exstimularentur.

Cogitanti mihi, quinam dotem adeo optimam Ecclesiis a se positus Rex Divus attribuisset, illius subit, potestate amplissima eum valuisse.

Roma labores hos muneratura appellationem Regis Apostolici Stephano tribuit, ad posteros Reges transmittendam. Incitamentum successio-ribus ejus hoc cognomentum est, quod primum illi advenerat. Abstinerunt tamen hoc honoris vocabulo Principes nostri ad hæc tempora, cum Augusta hodie regnans instaurationem ejus a Clemente decimo tertio accepit. Exæquata inde Regum nostrorum Majestas sceptris illis, quibus seu Christianissimi, seu Catholici cognomen- tum adnectitur.

Cæterum Divus Stephanus accepta a Sylvestro Papa potestate amplissima Ecclesiam Ungaricam in eam formam descripsit, qualis hodie dum visitur. Si rem feliciter odoratus sum, nostra Ecclesia non absumilis illi, quæ apud Gallias est. Credo, Capitularia Caroli Magni, cum Ecclesia novella formaretur, fuisse pro norma. Stephanus igitur,

vi-

vices ei suas mandante Pontifice, Regnum in Diececes dispescit, eisdem Antistites præficit, Canobias Præfibus subsidio constituit, leges nascenti Ecclesiæ idoneas condit.

In eruendis reliquis Ecclesiæ Ungariæ, ac Regum nostrorum prærogativis, multi erant scriptores præsentis, & proximi sæculi; quæ, ut denique in aperto sint, maxime refert. Equidem, quæ in hoc argumento certa, edisseram.

Primum igitur illud est: quod a Regni principio Reges Ungariæ singulos Archi-Episcopatus, Episcopatus, Præposituras, & Abbacias Regales suo arbitrio conferant; sive Beneficia hæc in Ungaria sita sint, sive in regionibus eidem insertis; eadem vero ad Colomannum Regem per anulum, & baculum conferre solebant; (h) verum Rex hic investitura se abdicavit, jure retento. (c)

Post, iidem ad viduam Ecclesiam transferebant; quin & deponebant rebus

(b) Apud Illust. & Doct. Kollar. Hist. dipl. lib. 2, cap. 13. (c) Vide Collect. Concil. Tom. 12,

bus poscentibus Prælatos ad Geyzam secundum, qui Juri huic cessit, sponditque, se sine *consilio* Pontificis translationem, aut depositionem nequaquam porro facturum.

Demum jure *Regalie* gaudent, & defunctorum Prælatorum hæredes ex asse sunt: insuper usque ad electionem, vel nominationem novi Prælati Beneficii vacantis fructus percipiunt.

Singula hæc Regum nostrorum in res sacras jura a synodo Constantiensi novum robur acceperant, atque in integro hodie sunt; & si eveniat, ut Provinciarum insertarum quæpiam a Regno avellatur, ut temporum iniquitate avulsa complures; nihilominus Reges nostri Beneficiorum titulos Provinciæ amissæ suo arbitrio conferunt. Pro prærogativis his, ut par erat, acriter depugnabant Reges nostri, quoties eas Romana Curia accusum ibat; cum primis strenui earum assertores erant, Colomannus, Geyza secundus, Bela tertius, Emericus, Andreas secundus, Bela quartus, Carolus, Ludovicus, & Maria primi,
Si-

Sigismundus; Joannes, & Mathias Corvini; denique e Domo Austriaca Ferdinandus secundus, & Leopoldus.

Isthinc vero coarguas morem præposterum superiorum seculorum, quibus postulatos a se Prælatos Capitula a *Romano Pontifice*, non vero *Ungariæ* Rege confirmari petebant: e diametro juribus nostris isthoc opponi, nemo non vider. Denique & illud Ecclesiæ domesticam commendat, quod neglectis Ordinariis appellare Romam, per leges Regni nefas sit. (d) Tantum est de prærogativis sive Ecclesiæ, sive nostrorum Regum in res sacras. Sed jam nonnulla de ipsis Beneficiis singularim dicenda.

Strigoniensis Archi-Præsul ultra Primate decus eo etiam effulget, quod Legatus Romanæ Sedis per Ungariam sit; atque inde rari apud nos Romanæ Sedis Administri, & si qui ad nos destinabantur, fere Legati a Latere, aut quæpiam alia amplioris potestatis appellatione conspicui erant. Geminas hæc prærogativas Ecclesiæ Strigoniensis
E si

(d) Math. Corv. Decr. 3. art. 19.

sis Ladislaus Posthumus, Romæ com-
moratus, a Nicolao quinto confirmari
petiit, & impetravit; sed isthinc col-
ligas, jam ante hæc tempora fuisse an-
nexas huic Ecclesiarum nostrarum Pa-
renti.

Idem Archi-Præfules ab Andrea
secundo Reges Diademate incingunt;
nam antea jus hoc Ecclesiæ nulli pro-
prium erat. (e) Nec minus præroga-
tiva gaudent dicendi nobiles; sed hi
veram Regni nobilitatem non consti-
tuunt, suntque Regi vestigales. In-
super Primas Ordinarius Regni Judex
est, utpote Secretarius Cancellarius. (f)
Denique Strigoniensi Provinciæ supre-
mus Comes jus reddit.

Altera apud nos Metropolis Colo-
cza: an urbs hæc a principio Metro-
politæ Sedes fuerit, ambigitur; cer-
te ei Bacliensis Ecclesia Geyza Secun-
de Rege unita canonice videtur.

Subjicienda Metropolitanis Wespri-
miensis Ecclesia, cujus Præsul perpe-
tuus Reginæ Cancellarius instituto an-
ti-

(e) Epist. Innoc. Pap. ad Joan. Primat. dat. 1209.

(f) Ulad. 1. Decr. 1. Art. 42.

tiquissimo; idem Reginas Corona
evincit.

Nec transmittendi silentio Quinque-
Ecclesiarum Præfules, quibus usus
Pallii a Calani loci Præfule ætate. (g)

Præpositura Albæ-Regiæ hoc loco
eatenus commemoranda, quod ejus
Prælati olim custodiæ sacri Diadema-
tis appositi. (h) Unde colligas, ad Be-
lam tertium, vel solos Prælatos, vel
cum Proceribus profanis promiscue;
pignoris hujus exticisse Custodes.

Conventus Ecclesiasticos non adeo
frequentes apud nos olim habitos, sa-
cra Regni Historia, fidem facit. Credo
Ecclesiam nostram eum ad modum
effloruisse, ut his adminiculis carere
facile posset. Neve temere quisquam
assertum a me hoc putet, referat ani-
mum ad Reges nostros, plerosque a
pietate commendatissimos, quibus pro
Ecclesia Dei excubantibus, ecquid res
sacra detrimenti caperet? deinde pri-
mis Regni Sæculis in singulis Dioecesi-
bus binas synodos quot annis Episco-

E. 2 pi,

(g) Anno 1214. (h) Epist. Innoc. Pap. 1.
apud Baluz, Tum. 1.

pi, & Comites Parochiani habebant, quibus rebus labefactis, sacris, ac profanis juxta, subsidium quaesitum. (i) Posteaquam vero per cladem Mohaccianam Respublica utraque concussa est, complures habitus Patrum conventus, ut quoniam morbi frequentarentur, medela item crebresceret.

C A P U T VI.

Religionis status.

Stetit inde apud nos Religio curis Stephani, & quamquam gravissime saepius afflicta, cum maxime vero vallescentibus civium armis, caput attollere illis compositis, ut spes non ex vano sit, Regnum omne ad Romana Sacra iri eductum, si pax in longum domi constet.

Laudi cumprimis id apud nos appendendum, quod ex quo tempore gens sacris Christianis initiata, ab iis universa nunquam defecerat; nec minor ex eo gloria; neminem unum ab ipso Regni primordio ad nostra tempora

Dia-

(i) Colesmann. Decret. lib. 1. cap. 2.

Diademate Sylvestrino evinctum Principem, heterodoxis dogmatibus imbutum. At vero penetrasse crebro errorum Magistros, Provinciis compluribus sua sentia affluisse, doluimus affatum.

Tertium a Stephano Regem venerabatur Ungaria, cum gens crepta sibi Numina armis repetebat: nil usquam religiosi, quod manus impie non polluerant; proruta templa, Monasteria versa, Superiorum immortalium Sacerdotes crudelissima morte affecti; sed enim Andreæ Regis piens Religioni murus aeneus. Ex hoc tempore superstitio sedibus suis restitui nunquam attentarat. Rem miram! jam omnibus ludibrio esse, doctissimis Romanæ, & Græcæ gentibus culta Numina, paucas si demas nationes barbaras, quæ sua Numina in hortis, in sylvis, in fluminibus nasci quotidie, & interire vident. Nempe solum Verum immune vicissitudinum, cætera quæque conversionibus obnoxia. At enim coortis Fratricellorum, Flagellantium, ac mox Hæreticorum erroribus,

E 3

ali-

aliquantum obumbratus Ecclesie Ungaricæ splendor; verum firmum figere pedem haud iis licuit, Regibus Apostolicis pro viribus enixis, ut ocys errores, errorumque Magistri Regno toto exigentur.

Religio fere fati publicæ rei obnoxia est; cumque eo vicissitudines habet communes. Indeque stetit Religio florentibus rebus nostris, quæ postquam conciderunt, Religionem quoque in abruptum traxerant, subeuntibus magno numero Regnum errorum Magistris, ex quo arma civilia locum invenere. Tristissimam Ecclesie nostræ faciem ea tempestate fuisse, quisque sibi facile effinxerit, si cogitet, Præsulibus potiore parte ad Machinam interemptis, Optimates laicos, superque dedecus istud plerosque Lutheri, vel Calvinii imbutos erroribus, occupatis Ecclesiastici ordinis fundis sese pro Antistitibus gessisse; adjuutores Præsulum cenobitis insuper habita sponione Deo facta, egressos Claustris, seque nuptiis incestis contaminasse; quæ inter Religionis deho-

ne-

nestamenta populus, accedente tot malis cumuli instar ignorantia, cupidinibus suis obsequentem doctrinam avidissime arripuit.

Id vero eo tempore accidit insolens, ut urbes juris Turcici, immunes manerent errorum, Turcarum opera; etenim urbium Præfecti usque abnuere (k) alio ritu coli sacra Christiana, atque eum ad modum, quo Magnus Corvinus officia pietatis Christianæ exercebat. Tanta vis etiam a fati huic nomini inerat. Nisi forte Germanicæ, Gallicæque gnari, ubi motus ingentes novata Religio dedit, formidine turbarent, suis in urbibus interdixerint nova dogmata.

Reputanti mihi, id temporis hæreses brevissimo temporis spatio omnem septentrionem pervasisse, illius subit, authores doctrinæ novæ homines morum, & temporum fuisse callentissimos, alioqui tot regna, tot viros Principes, tot populorum examina in verba sua nunquam adacturi erant, cum vel minimæ factionis caput evadere,

E 4

labo-

(k) P. Hazard. *Sirchenszschicht* 1. Thil.

laboriosum sit. Et profecto mortali-
um oculatissimi hamum adhibuerant,
seculi illius ingenio prorsus accomo-
dum. Erat ætas illa, si qua alia, lon-
ge corruptissima, id duces seclorum
introspekerant; quid agant igitur, quo
populum in vicia quævis desuissent
allicerent? mores eorum, quos emen-
dare desperaverant, probant: nil quid-
quam malefactorum sibi iri imputatum
crimini, persuadent: cælum inscen-
di vita etiam scelestæ acta. Vitiis in-
nutritis animis ecquid gratius, cupidi-
nibus suis lenocinante dogmate?

Viris religiosis tempellate illa nil
admodum religiosi, ultra symbolum
religionis indumentum præfemet fe-
rentibus, vitam celibem eum ad mo-
dum expingere, ut si repugnet eadem
juri naturæ, statuti divinis, felicitati
publicæ: quid accipitur libentius
animisque, ac auribus corruptis?

Principibus, alioquin arario au-
gendo semper intentis Antistitem la-
tifundia ostentant eminus, quibus per
summum nefas obtineri, qua scriptis
libris, qua habitis ad eos dictionibus
persuadere contendunt.

Ungariam quod spectat, Ludovico
Rege Regnum penetrare connixi Pro-
testantes, sed frustra; at vero eo sub-
lato, quoniam Procerum nonnullos
doctrinæ suæ fautores nacti, toto Re-
gno eam disseminare incipiunt ingenti
populi accessu. Attamen jus civita-
tis Protestantibus, quo nomine apud
nos etiam Calvinii sectatores veniunt,
primum a Rudolpho secundo concessum.
Neque a ea de causa quisquam
Principem hunc coarguat, ut nemo
peritus temporum Carolo quinto Cæ-
sari Passaviensem similis argumenti
pacem vitio dedit. Cæterum cum sine
permisso, etiam subsidia eum conse-
quendi, concedi necessum sit; Pasto-
res, Tempa, Gymnasia apud nos se-
ctæ utrique.

Ultra Protestantes in Regnum sese
intulerant Rebaptizantes, sic dicti,
quod singulos latice salutis abluant,
quicumque initiati Baptismate intra
primam juventam. Verum quod se-
ctæ hæc civitate nequaquam donata,
mandaverat Augusta, ut e receptis re-
gno sectis aliquam deligerent, in qua
sua

sua nomina profiterentur, pristino repudiato dogmate : & parvum voluntati Augustæ.

Error Byzantinus ex Illyrico in Regnum immigravit. Multi erant Præsules nostri, ut Sedi Romanæ populus Illyricus adhæresceret; verum ad hoc tempus frustra fuerit conatus omnes.

Annotare liber, principio nascentis Ecclesiæ multa apud nos Byzantinum ad ritum fuisse instituta, quemadmodum e Decretis sancti Ladislai elucet; attamen isthinc perperam quicquam conficeret, conversionem Ungariæ Ecclesiæ Græcæ adscribendam.

C A P U T VII.

Religiosi Ordines.

Divus Stephanus excitaris cœnobitis compluribus Benedictinæ familiæ, quod hæc sibi operam egregiam navasset in traducendis ad fidem Christianam Ungaris, faciem prætulit successoribus suis, ac Regni Dynastiis. Princeps Monasterium divi Martini honoribus ejus

ejus munificentia in monte Pannoniæ surrexit. Statutorie literæ hujus Abbatæ temporum illorum lectorem advertunt; nam ultra vini, frumenti, oleum, ac pecoris decimam, potestas adeo Abbati sit, denam quamque prolem sexus utriusque sibi vendicandi per Provinciam Sîmegientem. (i) Emulari Stephani exemplum Principes, ac Optimates nostri, frequentissima toto regno condidere cœnobîa, accitis ab Italia, ab Germania, ab Gallia Religiosis familiis.

Sæculum degimus, quo non ea res agitur, ut plura in dies surgant Asceteria, verum quo profanis usibus vertantur alia, alia, numero cœnobitarum acciso, primævo statui reponantur. Quo in argumento versari mihi, qui ad Rempublicam non accessi, haud expedit.

Familiæ Religiosæ apud nos bifariam dividuntur; aliæ ludis literariis apertis juventutem bonis artibus informant; ad hoc Præsulibus in proferendo Nu-

(i) Caribult. Bonf. & Scitling in vita S. Stephani Paragr. 14. num. 148.

Numinis cultu operam multiplicem navant; aliz fere sibi vacant. Tene-ram ætatem literis imbuunt Patres S. J. a Nicolao Olaho Regni Primate ab Ita-lia acciti; tum postea a Piis Scholis dictus Ordo. Decumbentibus ex valedi-tudine præsto sunt a Misericordia nup-cupati Fratres; nec minus ordo Sancti-monialium a Nostra Domina, itemque a Divis Elisabetha, & Ursula dictus, æmulatione Religiosarum familiaram, quas nunc appellaveram, operam suam Reipublicæ comodat tali ratione: nem-pe Beati Forerii institutum professæ, ac Divæ Ursulæ Sodales teneram æta-tem sexus similis ad omnem honesti normam fingunt: quæ a Diva Elisabe-tha nomen habent, feminis ægotan-tibus instaurandæ valetudini subsidia sufficiunt.

Duplici huic vitæ instituto ratione item duplici alimenta adveniunt; nem-pe alii stipem offitium colligunt, aliis vitæ sustentandæ subsidia præbent a Satoribus Monasteriorum dari fundi. Neque hæc in re desideres munificen-tiam Regum, ac Dynastarum nostro-rum; profecto singula per eos exci-tata

tata cœnobia paupertatem in rebus fa-cillimis habent.

Memoria Patrum Ordo S. Benedi-cti, Cisterciensis, ac Præmonstraten-sium frequentissimas Regno toto Ab-batias numeravit; quarum complures temporum injuria, vel rebus ita po-scentibus, ab iis avulsæ, hodieque ju-ris alieni.

Observare libeat, nullum Religio-sum ordinem sua initia debere statore Ungaro, præter unum Divi Pauli pri-mi Eremitæ: cæteræ familiæ, quibus civitatem nostram aperuimus, fere Hispanos, Gallos, ac Italos parentes venerantur; at vero is apud nos or-tus, coeuntibus in unum solitariis, qui juga Strigonio circumjecta infederant. Nascement familiam Reges nostri sum-ma benevolentia amplexi sunt, neque desistunt percolare.

Vicem rependere benefactis Ordo visus, cum Reipublicæ duo inprimis clara nomina subsidio dedit temporibus diversis, quorum res pro patria gestas loco hoc carptim exequi, ab-sterge ab operis argumento non erit.

Al.

Alter erat Georgius Martinusius, vulgo Georgius Monachus dictus. Hunc non longa majorum series, non alia fortuita, quæ sæpe pro virtute sunt, verum sua decora protulerunt ad famam, moxque etiam ad gloriam. Parentibus honestis in Dalmatia natus, lubrico ætatis inter studia bonarum artium actio Divi Pauli Institutum amplectitur. Scientiarum stadium ex illius ævi norma emensus, eruditionis soliditate, & imprimis rerum tractandarum peritia aditum facilem ad Procerum plerorumque, cumprimis vero Zapolix, intimam familiaritatem reperit. Erant ea tempestate res Ungariæ in ancipiti, distractis Optimatibus, quorum alii a Ferdinando, alii a Comite Scepusiensi stererant. Georgius aliorum exemplis, simul amicitia, quam cum Joanne arctissimam coluit, pellectus, amicum sequitur, ejusque fortunam erecto ingenio, vigilantia, suapte quadam ingenti fortuna sustentat. Sed demum introspecta causæ æquitate, partes, a quibus steterat, deserit, ac Ferdinando accedit, Transylvania etiam in ejus obsequium ad-

adducta. Premium transitus, & navatæ operæ Romanam Purpuram, & Insulam Strigoniensem tulit. Verum, quæ nescio vertigine actus, post paulum rebus iterum novis fludet, quo comperto, Castaldus, Cæsareus adversus Isabellam belli Imperator, cum gladio per Sicarium jubet percuti. Mors ejus docuit, quis, qualisque Georgius erat. Nam eo sublato ire pessum, quod a Solymanni furore, Regni erat integrum. Me suffragante, non eruditio, non rerum tractandarum dexteritas, non Pustura Romana, horum decorum premium, nomen Martinusii immortale reddunt; quod in eo Regnum memoria sempiterna recolat, illud est, quod eo supersite pedem fissum hæresis figere nunquam valuerit, adversus cujus tentamenta promunimento insuperabili erat Georgius Monachus.

Alter ordinis hujus Alumnus Emericus Eszterhazius eo gloriæ via dispari pervenit. Nam huic splendor generis promptos ad omnia fecit aditus, Martinusius quantus erat, propriis virtutibus.

tutibus affectus est. Caterum animi magnitudo, vitæ probitas, doctrinæ amplitudo in his prope paria fuere. Non enim is Elzterhazius, cui nobilitas pro virtutibus esset, sed cuius virtutes generis claritudine illustrarentur, atque eum ad modum refudit Familiz splendidissimæ, quantum ab ea decoris accepit.

Igitur adolescens admodum posthabitis amplissimis spebus Divi Pauli Eremiticis adiungitur, uni Deo famulari certus. Hic brevi tempore eum in literis, & virtutibus progressum fecit, quem subinde inculpatus vitæ tenor, & literaturæ genus omne testatum ibat. Tot ornamentis conspicuus nedum Elzterhazius, ad quasvis dignitates pronos habuit aditus. Quare Præfecturis sui ordinis præcipuis defunctus, benevolentia Regis Insula donatur. Factus Antistes, hoc in munere eum se probavit, quem Carolus Cæsar idoneum crederet, cui procuranda per omnem Ungariam sacra suprema cum potestate mandaret. Neque delectus hujus unquam pœnitudo habuit Cæsarem.

rem. Clerum exemplo suo ad omnem honesti normam formare, exstimulare segniores præmiis laborum auctis, Tempia excitare, religiosas familias ære, benevolentia, auctoritate sua fovere, ac protegere. Sed misericordia in egenos virtus illi præcipua; quos sen obvios, & paupertatis manifestos, seu affluentia simulata, tanto magis opis indigos, quanto studiosius præmeretur, pro viribus sublevabat. Dignus inde, cui egestas multorum prosperiore fortuna mutata copiosis lachrymis, genere laudationis optimo, parentaret. Tantus vir cum esset, splendoris plurimum prospexit, ordini suo, ac toti Regno affudit.

CAPUT VIII.

Forma Regiminis politici.

Primi mortalium sine legibus, sine magistratibus, sine coercitionibus agebant; at ubi libido adoleverat, æqualitas cepit exui, & dominationes provenire.

Observare libet, gentibus omnibus
F for-

formam regiminis variam & multiplicem fuisse, five inconstantia humanæ mentis, five quod facere periculum voluerint, quodnam regiminis genus publicam felicitatem unum omnium maxime procurer; sed enim plerisque ad extremum visum est, rerum suarum arbitrium summa cum potestate in unum conferre. Nec solum apud populos Europæ plerosque, sed eas etiam nationes, quæ reliquas orbis partes tenent, Monarchia obtinuit denique.

Hunnos necdum e Scythia egressos vocabulo Imperatorio conspicuis paruisse Principibus, Degvinesius refert. Europam primum intravere auspiciis Balamberis Regis, qui solus publica comoda curabat; valuitque hæc regiminis forma ad Attilam, a cujus satis salutis publicæ procuratio penes plures; sed Geyza Princeps rursus omnia sub imperium accepit.

Sub hoc tempus, quo Ungari Rempublicam suam describebant, Francorum, ac Anglorum Regna cumprimis florebant; occidentis ad hoc imperium licet

licet per intervalla magnis concussum motibus fletit; Byzantinum vero parte orbis altera in præceps vergebat. Nec silentio transmittenda Venetorum Respublica, ea tempestate, ut hodie florentissima: quod si initiis hujus Reipublicæ excidio Aquilejæ citari sati lege oportuit, pace omnium dixerim, optabilem fuisse vim Attilæ.

Ungari suapte ingenio, an vicinarum gentium æmulatione, talem Reipublicæ formam descripserant, ut rerum arbitrium in Regem, & Optimates displicerent; post, Thronum domui nulli vestigalem facerent, virtutibus lætius efflorescentibus, si præmio hoc, quo uno hominum ambitio restringi posse videtur, percoli queant. Verum enim vero eatenus hæc forma novata est, quod pro libera electione hodie hæreditaria successio obtineat; sed & memoria patrum nunquam cognatis hæreditas excidit, quisquis domum regnantem cognatione contingebat. At vero reliqua regiminis forma hodie in integro est, & quoties Reipublicæ refert, conven-

tus statuum habentur, ubi leges de communi consensu ferantur, aut antiquantur, Vestigalia, si ferat usus, intenduntur, denique rationi temporum opportuna quæque constituuntur.

C A P U T IX.

Regum recensio.

Formam civitatis nostræ paucis delineamus, jam regimen singulorum Regum carptim perstringere, ordo rerum, & nexus postulat.

Ungaria ad hoc temporis Reges numerat octo & quadraginta. Domus Hunnica tres & viginti dedit; quatuordecim e mixta profecti; demum ex Austriaca undecimam non interrupta serie veneramus Augustam hodie regnantem.

Divus Stephanus Ungariam hactenus ducalem ad Regni fastigium provehit: gentem omnem ad Christianam sacra traducit: Regnum legibus fundat: Ecclesiam in hodiernam formam digexit: Transylvaniam armis assertam
Re.

Regno adjicit: bello civili a Cupa appetitus eundem profigat. Cupa hic pessimo ad posteros exemplo primus arma in Regem corripuit.

A satis Stephani Petrus, ac mox Aba thronum implere; sed gens molli imperio sueta sceptris utrumque desiccit, ac vita privat, quod crudelius agerent, quam ut intra parientiam gentis liberæ eorum crudelitas consisteret.

Andreas I. Ungaros ad avita sacra prolapsos ad Christianam traducit iterum: idem diviso trifariam Regno partem tertiam in Belam fratrem transfert adjecto Ducis titulo; abhinc hæc prerogativa fratribus Regum, & propinguis conferri solita.

Bela I. rem nummariam Byzantinis nummis aureis adauget: Superstitionis reliquias abolet.

Salomon Rex dissensiones cum fratribus Regno tori, & sibi ad extremum perniciosissimas fovet: idem in matrem impius Regno privatur, ac etiam hominum societate, inter ferarum salus vitam reliquam acturus,

Geyza I. regni avidus antequam obtinuisset, obtentum Salomoni fratri reddere voluit ex animi angore; cæterum belli peritus Henricum Imperatorem ex Ungaria exigit.

Ladislaus I. optimus a Divo Stephano Rex, Cumanos identidem reprimi: Croatiam, & Sclavoniam Regno inferit; a bellica fortitudine clarus sacro bello Imperator datur, quod administraturus, dum in Palæstinam properat, morte intercipitur, ob vite sanctimoniam a fatis Sanctorum Catalogo adscriptus.

Colomanus deformi sub corpore ingenium versatile, morosum idem, & ire obnoxium tegebat. Cæterum laude digna gessit, dum Ramam & Dalmatiam nobis allicit; hujus Clerum Ungarico, iisdem datis immunitatibus, exæquat. Idem investituræ Beneficiorum renunciat, jure retento ea conferendi.

Stephanus II. Dalmaticis turbis cum maxime exagitatur; adversum Græcos & Russos rem minus prospere agit. Cæterum, quoad alienis regebatur

con-

consiliis, felix; infelix contra erat, cum Regem se credidit, neque consiliis Optimatum aures præbuit.

Bela II. cæcus, sed multis oculatis oculatior, oculorum lumen pietate, fortitudine, & sapientia pensat. Borichium Regnum affectantem profligat; Ungariam urbibus ornat. Princeps plane egregius, ni tot virtutes, & egregie gesta temulentia fœdasset.

Geyza II. Saxones in Daciam evocat; Austrios, & Russos debellat, a Græcis invicem sæpius victus, quibus etiam Sirmium cedere cogitur.

Stephanus III. ob metum ex Manuele Græcorum Imperatore Regno cedit; sed post paulo restitutus, Græcorum, dum vixit, hostis fuit; a quibus sæpe clades accepit, quarum cumulus amissio Dalmatiæ, per Græcos occupatæ.

Ladislaus II. Manuelis opera Rex, eo ad sua reverso, sexto Regni mense viduum thronum fratri reliquit, sponte an coactus?

F 4

Ste-

Stephanus IV. ob Græcos mores in-
visus Ungaris, Regno excedit, quod
frustra armis recuperare nititur; Sir-
mio inde se includit vim Ungaram
fugitans, ubi post paulo veneno po-
tatus obiit.

Bela III. judiciorum, & aule ratio-
nes instaurat, cum Romano Pontifice
transigit ad normam Patris Geyze;
nequaquam vero, quod Spondanus
vult, juribus Regum Ungariæ in res
sacras renunciat.

Emericus domesticis turbis vexa-
tur, fratre, qui dein Andreas secun-
dus Rex partium duce: idem Serviam
Regno adjicit, & Bulgariam.

Ladislavus III. infans etiamnum, pa-
tris voluntate Rex incingitur, quo
mox sublato, ob metum ex Patre in
Austriam cum matre profugit, ubi
post paulo obit.

Andreas II. Ungariæ libertatis af-
sertor; idem Christiani exercitus ad-
versus Saracenos Imperator ob multa-
tos hostes, auctum finibus latinum im-
perium, nomen Jerosolymitani adipi-
sci.

scitur. Cæterum domi vulnus accepit,
qua sensit tenerime, Gertrude Regi-
na per Banum Sclavoniarum Banconem,
vulgo Banchanum, perempta, quod
fratri suo prostituendam uxorem Ban-
conis obtulerit, an alia causa suberat;
certe utcumque hoc sit, Andreas per-
cussorem, quod mirere, criminis ab-
solvit.

Bela IV. sua adversus Cumanos be-
nevolentia Tartaros in semet excit,
quibus Ungariam omnem triennio per-
sultantibus, ipse in Dalmatia asyllum
reperit. Redditus Regno a Barbaro-
rum indidem excessu, vastitatem novis
colonis pensat, Regni fines propagat,
legibus vim asserit. Avidus titulo-
rum regiones singulas, quas obtine-
bat, vel certe ad quas jus ipsi, in prin-
cipio Decretorum suorum recenser.
Credo Anonymum Regis hujus scri-
bam, eo sine manum operi admovisse,
ut jura Regum nostrorum certa a du-
bilibus secerneret.

Stephanus V. furoris Tartari reli-
quias abolere pergit; cæterum Sty-
riam amittit, quæ ab Ottocaro recipi-
tur.

Ladislaus IV. Chunos dictus, quod in Cumanos propensior, Ungaris invidus vixit: suspectabant hi nempe, eam rem agi, ut Chunos proveheret altius, quam sua referret.

Andreas III. exteris Andreasius, sed perperam dici solitus, gravissimis vexatur dissidiis: indeque in morbum prolapsus, ex animi moerore obiit.

Reges e domo hac profecti, domi adversum cives, ac etiam fratres, aut necessarios, foris cum Germanis, Russis, Graecis, ac Cumanis bella gravissima gesserant: quodque mirere, sepe cum hostibus debellarant. Super hac bellica decora, laudum genus, quod ex pietate venit, proprium sibi fecit domus Hunnica. Ungaria semel ac iterum superstitiones Scythicas armis asserere adnixa: armis arma opposuere Hunni Principes, aedes Numini sacre impiorum manibus profanatae, sed vestigiis sisdem eductae: profanata sacra, pollute crimine, sed nimirum eadem superstitionis excidio lustrata.

Neque minus Hunnicæ pietatis monu-

RU.

numenta sunt, Episcopatus, Praepositurae, Abbatiae magno numero firmatae Religioni institutae: deinde, quod plurimum valet ad virtutem aliis inferendam, Regiam Aulam virtutum Palatium dixisses, e qua caelestes honores tot adepti viri Principes, Faminaeque, quot nulla domus regnans caelo transmittit, ut si pietas primi Regis, qui gentem omnem sacraverat Numini, ad posteros suos cum sanguine manasset. Rependit caelum tantæ pietati mirificum munus, cum e domo hac oriundis Principibus vim læteri propullandi contulit. Ceterum rei hujus nemo, quod sciam, scriptorum nostrorum meminit, ipse prerogativam hanc commendationi Regum Hunnicorum refero. (m)

Quoniam vero Principes domus Hunnicæ aliis ex aliis implicabantur bellis, pacis alumnas artes exterorum more Regum fovere haud poterant. Jacuere inde bonæ artes in Ungaris, quibus non secus ac triumphorum insignibus Regna ornantur. Nec minus ja-

ja.

(m) Mars Gallic. l. 1. cap. 13.

jacuere commercia, ac labaris domesticis præfulgentes carinas Oceanus nunquam spectavit. Requirebant etiam Tamesis, & Sequanæ exemplo gravia mercium navigia nobilissima patria flumina; at profecto mercaturæ genus hoc solum est, quod tellurem omnem omnium feracem præstat, dum, quæ domi nata sunt, exportantur peregre, iis invicem maris, & fluminum opportunitate advectis, quibus naturæ parcitate destituimur.

Cæterum, esto, penes Optimates tempestate illa, sceptri arbitrium fuerit, attamen, ut quisque domus Hunnicæ furculus, seu eidem per connubia inferus erat, nunquam cognatis sceptris excidit. Factum inde, ut a Divo Stephano ad Andream tertium nemo, nisi domus Hunnicæ Princeps, vel certe eidem per affinitatem inferus thronum impleverit. Tribuere istud Proceres meritis Divi Stephani, quibus subinde cumulus accessit per Reges successores, ac certissimus ad solum aditus patuit liberis, si Regnum beneficiis Patres ornaverant.

Do-

Domo Hunnica cum Andrea tertio extincta, necessitudo cum Rege eodem viam ad solum fecit primum Wenceslao Bohemiæ Rege genito, mox Ottoni Duci Bavaro. Extra controversiam est, Principibus his viam ad solum aperuisse, quod domum Hunnicam contingerent cognatione; sed causa ex simili sceptris etiam exciderant, quod domus Andegavensis arctius Hunnis Principibus innexa esset.

Wenceslaus igitur ad Regnum accitus, Corona incingitur; sed ejus coronationi intercedit Pontifex; neque hoc contentus, Ducem Austriæ in eum concitat; viso hoc Wenceslaus cum Regni corona in Bohemiam abit. Ab ejus excessu Otto Bavarus Rex evincitur, impetrata a Wenceslao Corona; sed & ejus coronationem irritam declarat Pontifex; captus ad extremum a Socero Transylvaniæ Vainoda, Corona reddita, suo in Ungariam juri renunciat.

Accititur inde ad solum Domus Andegavensis Neapoli imperitans, ex qua profecti terni Reges Carolus, Lu-

do-

dovicus, & Maria. (n) Carolus Rex, ut Regni fines protulit, ita statum ejus interiorem percoluerat, ni Mathæus Trenchinienſis conatibus optimis interceſſiſſet; ut adeo ſi qui noſtrorum Principum Regnum perpolire volebant, domeſtici motus pro impedimento erant.

Ludovicus filius, Ungaris Magnus dictus, ob res præclare geſtas, ad ſummum ſaſſigii provexit rem noſtram. Nemo omnium Ungariæ Regum hoc latius dominabatur; nam ſuper Ungariam, & eidem inſertas Provincias, Neapolim imperio tenuit, quam tamen mox fraterno in Andream Germanum ſuum amori ceſſerat. Florebat inde Regnum opibus, viribus, proſpera fama orbe toto.

Rex vero formidatus æmulis ſuis, domi ſuorum amor erat, quos exemplo vite probatiſſimæ ad omnem recti normam formabat. Ultra virtutes alias, quibus niſceſcebat, pietas in Regnam Calicum peculiaria in eo eluxit. Rependit ipſa pietati huic munus ingens, cum ſeſe ei ſpectandam dedit. Huic etiam Regi in acceptis

feret

(n) Vide Georg. Haner in Regia Tranſylv.

fert locus Styriæ, a gratiis Deiparæ tota late vicinia clarus, incrementum ingens; nam poſtquam cum Turcis Ungariæ imminentiſſimis debellaverat, eo cum victore exercitu contendit, vota pro belli exitu proſpero ſuſcepta exoluturus, atque ita exemplo ſuo, & hoſtium manubiis, quarum magnum numerum tholis ſuſpendi placuit reli-
gionis, & victoriæ monumento, locum clarere cæptum egregie illuſtravit. Cujus rei non immemor Benedic-
tina familia, quæ illic ſacra procurat, monumentum poſuit, in ævum omne manſurum, pietati Ludovici Regis.

Altero non minus illuſtri documento ſuam in Regem hunc voluntatem Regina Calicum teſtatur fecit. Sara-
cenis Aſiam inundantibus ædes ea, in qua Deus hominem induit, ludibris obſcenorum hominum exempla, in-
que Europam miniſterio Angelico tranſlata Terſaſti, oppidulo Dalmatiæ, qua noſtra eſt, collocatur. (o) Ve-
rum quod Regi pietas promeruerat, id avaritia herorum peſſum ibat, qui
in

(o) Horat. Turſellin, Hiſt. Dom. Laurer. lib. 1, cap. 2. 3. 4.

in nundinationem verterant tantum celi pignus. Unde offensa duntaxat isthic aedes sacra, post paulo Laurentum iisdem ministris transferenda.

Sed enim ut cuncta, cum fastigii summum contigerant, defluere, ac retro agi; a morte Ludovici res Ungara vergere cepit. Hæredem stirpis virilis nullum nactus, quod unum poterat, scepra in Mariam filiam Sigismundo Brandenburgico collocatam, sua, & Procerum voluntate transfert.

Optimis artibus quæsitam potentiam auspicari Mariæ pacate non licuit; quod tempore eodem a Primorum nonnullis ostentatum Carolo Parvo Regni diadema. Verum is post paulo, quam in Ungariam advenit, interemptus, novum humanæ vicissitudinis documentum exhibuit.

Atrox facinus alio atrociori oblivioni datum. Regina Maria cum Matre Elisabetha, seniore Ungariæ Regina, Regni Provincias lustrare instituit, quo labantes subditorum animos in obsequio firmaret. Erat ea tempestate Sclavoniæ Banus Joannes Hor-

va-

varhus, Ludovici Regis benevolentia Magistratum hunc adeptus. Is in omnes occasiones vindicandi Caroli Parvi intentus Reginas insidiis excipit, ac seniore, si qua Bonfinio fides, aquis prælocat, (p) Juniorem in vincula conjicere contentus, seu quod ferocem animum memoria benefactorum a Rege Ludovico acceptorum subintraverat, seu quod reverentia Regii fastigii meditatam nefas inhiberet. Attramen Regium comitatum e nobilissimis Matronis constarum suorum libidini permittit. Tot facinoribus fides in Regem Carolum obtendebatur, quam nisi cum vita non exiit. Sed enim ut crimina illustria fere ultio consequitur, Sigismundus Rex, graviore sententia pronunciata, supplicium de Horvatho summit. Sunt, qui criminum immunitatem a mitissimo Principe datam eidem volunt.

Tot calamitatibus haud diu superstes Maria, Sigismundo, quicum hactenus partiebatur imperium, id genus potestatis divisæ *Corregenturatum* di-

G

ci-

(p) Dec. 3. lib. 1.

cius, arbitrium rerum permittit. Verum & hic bellis civilibus exagitatus, captusque etiam a suis, & arci Siclofienti inclusus, iisdem ostentui fuit; quæ Regni facies ea tempestate fuerit, quisque facile conjiciet.

Regis hujus oscitantia vulnus ingens accepimus, pulcherrima regni Provincia Dalmatia a nobis avulsa. Res ita habuit. Ladislaus Caroli occisi filius, cum desperaret se Regno Ungariæ, cujus titulos usurparat, potiri posse, Dalmatiæ potiorem partem, centum millibus ducatorum Veneretis tradit. (q) Sed profecto exigui roboris hæc venditio est, cum neque legitimus Rex Ladislaus esset; & neque a Rege legitimo citra statum consensum quidquam abalienari a Regno possit.

Albertus a Socero traditum Regnum ingenti ejus comodo administrare cœpit, cum de improvviso malo Dyssenterix extinguitur. Moriens Reginam vicinam partui cum reliquisset, eadem post paulo Ladislaum, quod

(q) An. 1409.

quod a morte Patris in lucem datus, dictum Posthumum, enititur. Regnum Ladislao nec diuturnum, nec bellorum expertum.

Pro Rege infante regno moderabatur, Gubernatoris assumpto titulo, Joannes Corvinus. Nunc primum igitur Gubernatoris, ut Rege Maria Corregentis vocabula nosci in Ungaria cœpta. Erat autem Joannes Toga, Sagoque, sed Sago inprimis longe clarissimus Heros. Is Amurathem Turcarum Regem Ungariæ imminentem Belgradi mœnibus depulit, & numero præfidentes barbaros, intra fines imperii sui plenos cladis, & ignominie retrussit. Hæ, aliæque virtutes latius effluerant in Mathia Rege Joannis filio, ut mox diceretur.

Uladislaus, in quem jam Proceres consenserant, nisi Regina sexus virilis Principem eniteretur, imperium perbreve habuit, a Turcis ad Varnam interemptus. Sub ejus fata Ungariam Gubernator rexit Michaël Szilagi, cujus præcipuum in Ungariam meritum, Mathias Corvinus, eo adnidente sceptri adnotus. G 2

Genus suum Mathias ad nobilissimam Corvinorum familiam referre visus est, dum stemmatis Corviniani insigne pro suo adoptaverat, quemadmodum e nummis ejus, & aliunde liquet. Cæterum stirps, unde profectus Mathias, una omnium nobilissima tota Valachia erat. Fuit vero Princeps hic ævo suo longe spectatissimus; quique Turcas ex omni Europa exegerat, si quam armis Christiani Principes valent, tam invicem concordēs agerent. Adversarios nactus plerisque vicinos Principes, eorum neminem nisi victum dimisit.

Igitur cum clarere amplius armis nequiret, pacis artibus nitescere constituit. Eas itaque ab Italia, ubi sub Medicæ Principibus maxime florebant, Budam accit, eumque honorem habet, ut soli patrii facile oblivisci possent. Atque primus hic Regum nostrorum scientias pro merito æstimaverat.

Idem Regnum percolere artibus instituit. Hæc præclare facta prompti editus, facilitas, & munificentia gratior.

tiora præstabant, quæque hodie dum ore omnium celebrantur virtutes alia. Neque ex omnibus Ungariæ Regibus fama cujusquam apud posteritatem prosperior, ac quem nunc exequor, Mathiæ Regis.

Sed enim fortunam ubivis propitiam nactus, eam domi malignam habuit, nulla e Beatrice Regina sublata prole. At vero e nobili Silesia, nomen vetustas hausit, dum in hac Provincia bellum circumfert, Joannem Corvinum suscipit. Plurimus erat Mathias Rex, in sobole hac formanda; neque dubium est, virtutibus, ac rebus gestis, ut ore retulit, patrem exhibuisset, si aliquando Regni gubernaculis admotus fuerat. Attamen ea quidem in re spe sua falsus est optimus Princeps. Proceribus Joannem filium Regem abuentibus. Sunt, qui existimant, Religioni sibi duxisse Optimates illius accipere imperia, qui thori præposteri fructus esset; quasi vero ignorassent, ea in re præluxisse sibi nobilissimam Francorum gentem, cum Caroli Marcelli stirpem, paribus

initiiis octam, suo, & Christiani orbis emolumento maximo susceperant Merovingiis. Ego præstructum Joanni ad solum iter, reputo, quod vererentur Optimares, ne paternis vestigiis insistere volens, prærogativas Regni accisum iret patris exemplo, qui ea de causa Proceribus minus charus, ut contra plebis, quam pro viribus sublevabat, amor, & delictum erat.

Reiecto igitur vero proxime talem ob causam Joanne Corvino, quem si patri surrogassent, aggerem insuperabilem objecerant malis, quæ per duo sæcula Ungariam fatigabant, sceptris admovent Uladislauum, ac secundum ejus fata Ludovicum filium, id nominis utrumque secundum Ungariæ Regem, qui rem nostram in præceptis egerant.

Uladislauus Pater umbraculis hortorum abditus, dies in otio terere, infringere vim militiæ, laxata disciplina, Regni propugnacula negligentiis habere, quibus malis fortasse occurrisset Ludovicus filius, nisi bello omnium gravissimo, vix pubertatem egres-

egressus lacessitus fuerat. Certe quidem præstitit egregiis facinoribus, quod juvenis admodum alacritatem miram, animumque altum, atque erectum præ se ferret; nec non laborum ultra ætatem patiens esset.

Verum mihi res nostræ periodum suam jam tum absoluisse videbantur, cum Regi adolescenti, & qui a patre partibus omnibus imbecillum Regnum acceperit, æmulus obtrigerat Solymanus, omnium Turciæ Principum facile primus, certe quidem nemine inferior. Hæc cum occurrisset ad Mohacium, Provinciæ Baranyiensis oppidum, ingenti prælio vincitur, cui superstes ipse, dum fuga sibi consulit, locorum ignarus, lacu mergitur, facto meliore dignissimus Princeps.

En Reges e domo mixta profectos, quibus ultimo loco Joannes Zapolius adjungendus venit. Plerisque eorum necessitudo cum antecessoribus Regibus aditus ad solum fuit. Bellis civilibus, paucis dentis, fatigati singuli; an mirum igitur, si publicis neglectis, privatis rebus unice studebant.

A fatiſ Ludovici Regiſ Optimates cladi ſuperſtites; nam pleroſque enſiſ Turciciſ, vel circumjectiſ Moha- ciſio paludeſ hauſerant, in unum coe- unt, de ſuccellore ſoliciſi. Quod ſi unquam, certe concordet eſſe oportuerat eo tempore, dum Solymannuſ Regni viſcera popularetur. Sed enim inſelici Ungariſ ſato in ſtudia diſſuſſi, alii Comitem Scepuſienſem, alii Ferdinandum Archiducem, Reget dicunt. Illi origo domeſtica, opum amplitudo, clientelaruſ nume- ruſ, atque etiam inanium oſtentatio quædam, huic Anna Coniux Uladiſlao Rege genita, ultra pacta Maximiliani cum hoc Uladiſlao graduſ ad ſolium ſait.

Verum hoc utcuſque ſit, Joanneſ Albæ-Regiſ veteri Pannonum more Corona Sylveſtrina Rex evinctuſ eſt. Atque in eo verticem Patrium ul- timo incinxeſit Diadema domeſticum, quantum a præſentibuſ ad futura con- jectura valemuſ.

Sub idem tempuſ Ferdinanduſ in Ungariam accituſ a Bathorio Palatino juſ ſuum armis perſequitur. Proinde hoc

hoc tempore bello triplici ardebat Un- garia, Ferdinando, & Zapolia palam hoſſibuſ, Solymanno alterum aperte, clam alterum atterente, qui tamen mox a Joanne ſteterat potentie Au- ſtriæ formidine, quæ in immen- ſum intentam vidit Ungariſ, ac Bo- hemiæ acceſſione, ut Solymannuſ con- ſilio non minuſ, quam armis valebat.

Joanneſ ob ſocietatem cum Turciſ inſitam anathemate percellitur, quod per Ungariam vulgatuſ reſ ejuſ ma- xime afflixiſ. Illorum temporum an- notavere ſcriptoreſ, Franciſcum pri- mum Francoruſ Regem cum eodem Solymanno ſocietatem impune coluiſ- ſe. Cæterum Joanne ſuperſtite nul- la inter æmuluſ Reget ſolida pax; quo e viviſ exempto paciſ imago quedam Ungariam recreavit. Sed & Ferdi- nanduſ non diu ſoluſ reruſ potituſ, explevit mortalitatem.

Erat Princepſ hic cum aliis orna- mentis conſpicuſ, tum a pietate co- mendatiſſimuſ; quemque nonnulli Pro- teſtantum ſuiſ perperam adſcribunt; fortaiſſis materia cavillandi inde peti-

ta, quod in conventu Tridentino per Oratores suos sacris curionibus sub-
jectarum Provinciarum Græcæ Eccle-
siæ imitatione conjugia concedi pe-
tuerit. Sed profecto is tali subsidio
corruptelæ avi illius, quæ in immen-
sum proruperat, occurrere satagebat,
rebus in melius mutatis, citra dubita-
tionem splendori Ecclesiæ consultu-
rus; ut minora mala sæpe maximis pro
medicamento sunt.

Maximilianus bella gravissima cum
Turcis gesserat alternante fortuna.
Cæterum metallis colendis intentus,
Codicem huic Reipublicæ parti dedit.

Rudolphus super externa bella, gra-
vissimis domi etiam vexatus, unum
omnium difficillimum Regnum habuit.
Factiosorum Dux Bocskajus, obtentu
Religionis, & immunitatem regni de-
fensandarum signum in Regem sustu-
lit. Res ita habuit. (r)

Primorum nonnulli novarum rerum
cupidi, clandestinis consiliis defectionem
a Rege moliebantur; adfuit in
societatem perfidie ex omni nobilium

nu-

(r) Mémoires du Prince Rakocz Tom. 1.

numero, quos abhorrere a Romanis
institutis, aut Rege norant. Cum eo
numero coivissent, ut se æmulos Re-
ge dignos credere possent, de capite
deliberant. Sollicitos ea de re Boc-
kajus facile in se convertit, claritu-
dine generis, pecuniæ magnitudine,
ingenii calliditate omnes Ungariæ Pro-
ceres supergressus. Verum ei medi-
tata pandere veriti, quod prima juven-
ta apud Germanias acta mores pere-
grinos hausisset; igitur tali fraude
grassari placuit.

Literas, vulgo cæcas dictas, quod
authoris nomine dissimulato scriban-
tur, Cæsareo Polemarcho Baste inscri-
bunt, quibus Bocskajus rebus novis
studere insinuat; nec minus lite-
ras Bocskajus accipit, quibus signifi-
cabatur, insidias sibi a Cæsareis strui,
daret operam, ne in eas se indueret,
Sigertho ocys excederet, atque ita
existimaret, si vel biduo ea in urbe
subsistat, se Baste insidiis excipien-
dum. Hæ erant factiosorum literæ.
Bocskajus conscientia tutum se satis
adversus quæque machinamenta repu-
tans,

tans, animum obfirmat, ceteris Sigetho non excedere. Nihilominus magnitudine periculi in momenta penitus introspecta, argumentum epistolæ cuidam ex intima familiaritate aperit, consilium exposcit. Illo tutiora præ ambiguis amplectenda differente, Sigetho excedit, atque eventum rei e proximo speculaturus, juga urbi imminentia cum suis incendit pridie diei illius, qua se iri captum e literis intellexit. In jugis absumptus est dies explorando: quo in vesperam flexo, eminus spectat Germanorum manum Sigetho propinquare, recipique. Tum vero authorem epistolæ, quisquis esset, servatorem suum compellare, vocibus faustis prosequi. Centurio urbe omni lustrata ad Bastam revertit, occupatas insidias docens.

At Bocskajus Deos, hominesque appellans, innocentiam suam, tentamenta Baste per omnem Ungariam sparsis literis manifestam facere, utque mentibus ægris in promptu facundia, intendere. Sive cupidine rerum novarum, seu Regis, ac regiminis odio

odio ex omnibus Ungariæ Provinciis frequentissimi sub signa convolare, Regis reverentiam exuere. Dehinc audentior ipse auxilia externa circumspicere. Vicinarum gentium malum commune, rivalitas, facile persuaserat, ut Turcas votis suis faciles fore crederet, & quia crediderat, habuit. Bello parta decora erant: libertas sentiendi, amplissima in eum, & præcipuos sequacium translata bona, ultra Transylvaniam sibi assertam.

Altero adhuc magis domestico vexatus est malo Rudolphus. Mathias Archidux obtinere, quam expectare, dum mavult sceptrum, Ileshazii Palatini opera fratrem folio Ungarico demovet. Verum hæc dissensio intra Penates domesticos steterat, neque exinde mali quidquam in Rempublicam provenit. Pressus tot malis succumbit demum Rudolphus, vivereque, & imperare desinit.

Mathias, viso, restinctum iri secum domus Augustæ stirpem, quæ in Austria consedit, Ferdinandum Carolo Archiduce genitum successorem de.

destinat, quem etiam Ungari suffragiis liberis Regem dicunt. Intercessit Gabriel Betlemius electioni Ferdinandi, genus obtendens, quod is ea domus Austriacæ stirpe genitus, quæ Græciæ substitit. Velamen id erat ambitionis, reipsa regnum affectabat. Igitur scedere cum Turcis inito Ferdinandum bello appetit. Ungarorum exemplum ad Bohemos valuit, qui & ipsi facta a Ferdinando discessione Septemvirum Palatinum Regem incingunt. Sed hujus conatus pervertit pugna, pro Pragæ moribus Maximiliano Duce Bavaro belli Imperatore pugnata; cujus rei præclare gesta Septemviratum, quo Fridericus Palatinus excidit, præmium tulit. Betlemius, quamquam Friderici fortuna ejus quoque res infregerat, bellum tamen sustinuit per sese, quod denique pace, neque inhonora, neque infructuosa terminat. Ingens animi, & visu Betlemius erat, quæ decora ingenium erectum, ac tractandarum rerum dexteritas maxime intendit.

Ferdinandus III. Gallicis Suecicis, Turcicis, ac domesticis turbis exagi-

tatur quam qui maxime: moriens in Leopoldum admodum juvenem regnum transfert. Leopoldus tot vicissitudinibus exercito patri suffectus, diuturnitate Imperii, promoris, vel defensis Imperii finibus, majorum suorum plerosque supergressus est. Vitam ejus privatam quod spectat, semel ac iterum conjux, nullam e Claudia & Felicitate, illa Hispaniarum infante, hæc Austriacæ stirpis, quæ in Tyroli confedit, Principe prolem sustulit. Materies inde conventui apud Turoczienses thermas quæsitæ. Accopta demum in matrimonium Eleonora Neoburgica, Josephum & Carolum ex ea suscepit.

Diadema Ungaricum nulli domui ad id temporis vectigale, tunc primum hereditarium fit, Josepho ea lege Rege dicto, ut omnis ejus posteritas sexus virilis, nec minus Caroli Fratris, Regni possessionem hereditario jure capesseret. Præcavendis domesticis turbis tale subsidium repertum est; sed idem magnam populi partem in bellum egit Tököllo partium Duce.

Verum ejus conatus irritos fecit, profligatis ad Zentam Turcis Eugenius Princeps a Sabaudia, fatale in exitum Turcarum nomen: quo minus idem novi domestici belli Duce Rakoczio femina opprimeret, bellum Gallicum offecit. Anorum utrique Leopoldus immoritur, Europam bellis implicitam fere omnem relinquens.

Quandoquidem Leopoldi, Ungariæ recuperatoris, res gestas exequimur, querere lubet, an soli Turcis exigendis fuisset Ungari, quemadmodum Nicolaus Zrinius is, qui in Sylvis Csaktrornyensibus ab apro interemptus, commonstrare adnixus est libro, lingua patria scripto, cui titulus: *Ne Bónes*, id est, ne impedi. Equidem bona herois maximi venia sustinuerim, Ungariam, eo tempore Turcis exigendis vix fuisse, cum potiore sui parte jugum Turcicum ferret.

Josephus, qui primus sceptrum Ungaricum jure hereditario accepit, intra temporis brevissimi spatium, nec enim nisi sexennio imperaverat, omnes longissimi regni eventus prope-

ros conclusit; & fortasse ex omnibus Principibus Austriacis nemo Carolo quinto propius accesserat, si vita mansisset. Laudum ejus apud nos cumulus est, quod genti Ungaræ perquam facilis esset. Quid enim reliquit intentatum, quo Rakoczius cum suis arma poneret? missi ad eum Administri, quos præ ceteris claritudo generis, venustas eloquentiæ, & morum elegantia commendabat; quibus nil proficientibus ex intima familiaritate Comitem a Wratislau ad Rakoczium mittit, monetque, ne Cæsaris bechevolentiam post exteriorum Principum promissa haberet. Rakoczius suorum consiliis in transversum actus, cum domi Principalem fortunam habere posset, exilium pedum inter Christianos, verum apud Turcas antetulit, apud quos etiam finem vivendi fecit. (s)

Secundum Josephi fata Carolus, & ipse Leopoldo Patre genitus, ab Hispaniis accitur, ac Provinciarum Austriæ domus possessionem capeffit. Fari lege occulta vergebat Austriaca domus,

(s) Mémoires du Prince Rakoczi Tom. 6.

mus, stirpe virili negata Carolo ultra Leopoldum Principem, qui spes Genitoris, totque populorum vix anno vertente tumulo intulit. Carolus inde incolumitati subjectorum populorum Sanctionem Pragmaticam, cui plerique Principum exterorum adstipulati, vulgat; ea prior annis Filia heres dicitur: secuti exemplum ceterarum Provinciarum Ungari, Principi huic hereditarium faciunt Regnum.

Vicem Augusta Theresia rependit ingentibus in Ungariam collatis, quæ jam paucis dabo, benefactis.

Loco principe commemorandum, quod Augusta suam in nostram gentem testatura voluntatem, priori annis Principi, hodie Augusto Romanorum Imperatori, Ungari de gente Moderatorem juventæ dedit. Unde confieri prout erat, reperiri apud nos viros non degeneres ab ævo illo, quo res nostræ cum maxime floruerant; neque, ut criminantur exteri, virtutem pristinam in Ungaria penitus consensuisse,

Pro:

Proximum huic est, quod ea impetrante diversas Principum exterorum aulas adierint negotiorum administri complures e nostris Optimatibus. Istud enim vero nunquam uluvenit, ex quo domus Austriaca Regni moderamen capeffivit.

Scientiæ, abs quibus si est, languet scilicet omnis Respublica, eum ad modum apud nos quoque insigniebantur, qui superioribus sæculis orbe toto obtinuit cum detrimento Reipublicæ; at vero Augusta suam Musis politioribus leporem, studio naturæ adminicula ejus noscendæ, suam Theologiæ dignitatem circumdedit; ut jam minime oporteat scientiarum arripiendarum ergo Athenæ extera petere.

Militiam domesticam ad hoc temporis fere legiones aliquot levioris armaturæ equitum absolverant; perdo-luit enimvero nationi, quod ad arma nata in otio obsolescat. Augusta legionibus compluribus pedumque, & equitum scriptis querelis his occurrit.

Serebantur lites de regni finibus, qua præcipue Austrios, Styros, ac

H 2

Mo.

Moravos aspicit: Augusta viros rerum patriarum peritos deligit, qui de finibus regni cognoscerent, repeterent quoquo modo abalienata, invicem temporum injuria adjecta redderent.

Denique Prætorianus miles e domestica nobilitate confectus, nova Augustæ in nos significatio benevolentiae, novum regno decus. Super hoc ordo equesteris Divi Stephani constitutus: juventuti educendæ pluribus in locis posita contubernia, nobilitati *suos honores assertus*, expunctis, qui temporum iniquitate in hunc ordinem irrepererant, regnum atrociniis purgatum, fines ejus novis prepugnaculis communiti, aliaque longe plurima; totidem sunt Augustæ Theresiæ in nos monumenta voluntatis.

C A P U T X.

Officia Politica.

Primus apud nos Magistratus Palatinus est: quo audito nomine Primoribus Poloniæ communi, cave vim

can-

candem utrobique subesse putes. Palatini apud Polonos Præsides Provinciarum audiunt; enim vero Polonia in Palatinatus dispefecit, ut ipsi Ungariam in Comitatus distribuimus; proinde Polonis Palatini, qui nobis Comites supplemi.

Apellatio Palatini a Regum Palatio nomen trahit, quod Magistratus hic institutus ad rectam Aulæ administrationem; unde Palatinus Ungaris Nandor-Ispány dicitur, id est, Aulæ Curator. Prope pari initio Palatinalis in Imperio Romano dignitas orta; sed mox utrobique vim aliam accepit.

Si vetustatem Palatinatus spectes, Regno coævus est; ejus prerogative vero a Divo Stephano inchoatæ, ab Andrea II. auctæ, a successoribus Regibus ad eum, quem hodie suspectamus, gradum celsitatis provectæ sunt.

A primordio Regni Palatinus aulæ negotia curabat, Regum juribus invigilabat, simul exercitus nostros bello coorto Imperator regebat. (†) Andrez secundi voluntate Judex Regno

H 3

da-

(†) S. Stephan. Decr. lib. I. cap. 8.

datur. Verum annuus fere, ut Bela quarto Rege, aut paulo diuturnior primis seculis Magistratus hic erat; dum Ludovicus II. eum perpetuum effecisset. (u)

Comitia anni 1485. prerogativas Palatinales in luce ampliore posuerunt, hæc vero sunt.

In electione novi Regis Palatinus primum votum habet.

Idem Regis tutor est.

Oratores audit Rege infante, vel admodum imbecillo.

Est Regis absentis Locumtenens, ac comitia indicit; nempe Rege infante, vel absente.

Est generalis Capitaneus: inde morus domesticos mediator Regis, & Regni componit.

Denique Cumanorum & Jazygum, nec non Dalmatie Judex est.

His accedit, quod Palatinus potestate valeat, dicendi nobiles, qui subin a Rege confirmantur: quid? quod triginta duas, ut dicimus, colonicales possessiones concedere Nobilibus a se dictis; denique caducitates triginta duo.

(u) Ludov. 2. Decr. Art. 22.

duorum millium in necessarios defuncti transferre possit, nisi Curatores Fisci jus hoc Palatinale antevertant.

Dignitas hæc ad Leopoldum Cæsarem illibata mansit; at vero Princeps hic gravibus de causis, quas commemorare hoc loco necesse non est, eam abrogavit, Gubernatore suffecto, sed mox eodem auctore munus Gubernatoris antiquatum, Palatino Ungaris dato. (x)

Observare libet, Palatinatum nequaquam vacasse, verum novo ac pleniori honoris vocabulo duntaxat mutatum, dum Joannes Corvinus, & Michaël Szilagius Gubernatores rem nostram curabant. Enimvero hi cum statum consensu leges adeo tulerunt; at enim non ea potestas Gubernatoribus Carolo, Ernesto, ac Mathie Austria Principibus, & Ambrigenio, qui ultimus apud nos Gubernator.

Modus dignitatem hanc conferendi is est, ut Candidatos ternos Rex Statibus proponat, e quibus ipsi proclamant

H 4

(x) Vide Comit. Sepren. Art. 2.

mant Palatinum, ut maxime idoneum quemquam huic Fastigio existimant.

Manus Locumtenentis Palatinatui affine est; ut nomen ipsum notat, vicaria Regis potestas; atramen prerogativas quod spectat, Palatinatu inferioris est. Dignitas Locumtenentis unius Regis arbitrio datur, qui eam intendit beneplacito suo.

Judex curiæ Regiæ præcipuus a Palatinatu, vel eo vacante, a Locumtenente Regni Magistratus hodie, olim duntaxat Aulæ negotia Palatino absente curabat. (y) Muneris hujus originem pluribus dabo.

Vetustis temporibus Regibus, Primoribus, Comitibus sui Judices Curie erant. In Comitibus altera a supremo Comite hæc dignitas erat; ea functus Provincie immunitates illibatas servabat, quod hac tempestate Vice-Comites præstant; Curie Optimatum iudices rem eorum domesticam curabant; Regum vero jus Aulicis reddebant. Sub annum 1300. Judex Curie Regiæ Regni judicatum more Pa-

(y) S. Ladislaus Decr. lib. 3. cap. 3.

Palatini consequitur, quod subinde in leges Publicas relatum. (z) In Aula vero Magister Curie Regiæ ei surrogatus, dehinc Aulæ Curator, & Judex Aulicorum.

Banatus Slavoniæ tertia Regni dignitas. Appellationis origo, ut observat Timon, (a) e Slavico sermone est, quo dominum notat. Banatus initia ad Divum Ladislaum referenda; qui adjecta Ungariæ Myrici parte, Banum appellavit, quem Curatorem novis Provinciis imposuerat. Post, voluntate Regum aliorum plures huic accessere Banatus; in primis vero Ladislaus Chunnus eorum numerum auxit. Præcipui erant: Machoviensis in Servia, Severinensis in Valachia, Temesensis in Mæzia superiore.

Banis affines tres Vaivodæ, scilicet Daciæ Mediterraneæ, Cis, ac Transalpinæ; sic appellavere Majores nostri Præfectos, qui Provinciis his jus reddebant.

Magistri Tavernicorum, alias The-
H 5
fan-

(z) Uladisl. 1. Decr. Art. 42. (a) Imag. Ung. Nov.

aurarii, vel Comites Camerae, Regium Peculium id est, civitates liberas, Bona Coronae, nec non officinam monetariam, quae Budae erat, ac Tabularium Aulae sanctius curabant. Subinde Reginae etiam, ac emancipatis Regum Filiis proprii Magistri Tavernici. (b) Thesaurarii meminit Bela quartus in Diplomate, Praepositurae Beatae Virginis de Turocz dato; (c) Ludovicus vero secundus docet singulas muneris hujus partes. (d) Thesaurarii substituit Ferdinandus I. Cameram Posoniensem.

Magister Agazonum non equos modo Regios summa cum potestate curabat; verum etiam militiae Praetoriae praerat.

Pincernarum, Dapiferorum, nec non Magistri Cubiculariorum, & Janitorum muneris partes appellatio ipsa in aperto dat.

Finibus Regni defendendis apud nos, ut Marchiones olim in Germania, Comites Posoniensis, & Temesiensis impositi, quibus postea plures

ac.

(b) Diplom. Steph. 5. (c) Anno 1252.

(d) Vide Decr. Anni 1526.

accessere, ut Castri Ferrei, alique. (e)

Magistratus modo recensiti majores regni Barones erant, illis demptis, quibus appellatio Magistri praefigitur; nam vox haec Regni Baronem minorem notat. Baronum nomina, Regum Diplomatis inferebantur, quo his plenior fides constaret. Andreas II. praecipuos quatuor Regni Magistratus Jobagiones appellat. (f) Verum appellatio haec post traducta est ad cultores agrorum significandos.

Comites supremi ii dicuntur, qui Comitibus jus reddunt; at a Regni principio rem Regis familiarem curabant. (g)

De Personali Praesentia Regis post agemus.

Complementi instar capiti huic adjungendum Consilium Locumtenentiale. Praecelsi hujus senatus Carolus sextus author est. (h) Nil melius a Principe sapientissimo dari potuit Ungariae perpoliendae. Autoritas ejus toto Regno

(e) Decret. Andr. 2. apud Orokoeci in Hist. Eccl. Ung. inedita. (f) Decret. An. 1222. (g) Timon. Imag. Nov. Ung. cap. 9. (h) An. 1723. de quo vide Art. Anni hujus 97.

gno summa est; ac ex vero sive Gallicis, sive Anglicis Supremis Curijs illum contenderim. Componitur autem e Præsulibus, Optimatibus laicis, ac nonnullis ex ordine equestri. Omnem igitur nationem in compendio exhibet. Intendere visa beneficium a Genitore inchoatum Augusta hodie regnans; etenim viso, tot negotiis minime sufficere Senatam hunc, utut persequentem, quot Regno amplissimo, atque etiam Illyrico, qua Regibus nostris paret, se dant; Provincias Illyricas a Consilio Pofoniensi abjunctis, novoque subdidit, quod ipsa Varsadini, urbem Croatia ad Dravum, ejus normam statuit, quod saluti Ungariæ erectum est.

C A P U T XI.

Jus Patrium.

Codex noster, uti gentium omnium Justinianum pro basi habet; ex quo complura ad litteram translata, alia paulum immutata Jurisprudentiæ nostræ inserta sunt,

Hanc

Hanc ipse quadrifariam divido, ut quaternaria objecta respicit, scilicet jus Ecclesiasticum, Nobilitare, vulgo *Consuetudinarium*, Municipale, & Metallurgicum.

Jus Ecclesiasticum absolvunt leges disciplinæ Ecclesiæ conservandæ, vel instaurandæ a Regibus nostris, vel Synodis Provincialibus datæ. Hac de re cum dissero, ut ne quisquam in jus me vocet, præmittere libet, mihi tria legum genera esse; nempe politicas, quibus publica felicitas, sacras, quibus cultus Numinis procuratur, tertio loco leges eas pono, quæ objecta, in confinio Imperii, & Ecclesiæ sita, spectant.

Leges politicæ quinam apud nos ferantur supra dictum est; sacras, si illa Sacramenta, & id genus objecta, in quæ soli Ecclesiæ jus, respiciant, solius Ecclesiæ condere est; at vero objecti, ut ita dicam mixti, Synodis Provincialibus, & Regibus nostris ex usu temporum multas latas fuisse, ambigi nequit.

Reges quod spectat, Codicem Patrium

trium insipienti manifestum sit, complura eos laxasse, discipline Ecclesiasticæ seu conservandæ, seu instaurandæ idonea. Divus Stephanus edicir, ne quisquam quatuor temporibus, & diebus Veneris carnibus vescatur. (i) Sanctus Ladislaus gradu privari mandat Presbyteros, & Diaconos bigamos, nisi dimittant uxores. (k) Plura in hanc rem adferre non vacat. Leges a Synodis Provincialibus conditas conciliorum horum collectores passim enarrant. Juris Ecclesiastici Patrii partem priorem nuper in lucem emiserrat Illust. ac Doctissimus Paulus Josephus a Rieger.

Nobilitare jus id mihi est, ad cujus normam nobilesque & cives, sed imprimis nobiles, mores suos exigunt, rebus suis incolumitatem præstant, dum injurias illatas reparant, abalienata repetunt. Hæc Jurisprudentiæ nostræ pars in eo fortasse laborat, quod lites in longum producat. At certe morbos Reipublicæ, ut corporum profligari ocyus, maxime refert. Stepha-

(i) Decret. lib. 2. cap. 9. 10. (k) Decret. lib. 1. cap. 1.

phanus Verböczius Uladisao II. Rege hanc Jurisprudentiæ partem in unum collegit, quæ post a comitiis eodem Rege habitis robur accepit. (l)

Jus municipale appello, unde liberæ civitates felicitatem suam procurant potissimum; nam leges, quas modo retuli, cum nobilitate civibus juxta communes sunt; attamen, quo hi ad artes colendas magis exstimularentur, & immunitates urbibus concessæ, & vero leges etiam complures datæ, quæ nobilitati cum civibus nequaquam communes. Has igitur immunitates, & leges Jus Municipale continet. Immunitates suas urbes liberæ statoribus suis debent; leges vero, quas sibi proprias habent, aut per Magistros Tavernicos Rege jubente, aut alios Regis Administratos iisdem datæ.

Jus Metallurgicum Maximilianus secundus Jurium consultissimis in consilium adscitis, huic Reipublicæ parti dedidit. Ejus easpropter hoc loco meminisse visum est, quod Juris Metallurgici scientia sit e necessitate candidicis, quæ de-

(l) An. 1514.

degunt in locis, ubi fodinae Metallo-
rum. Id peculiare Codici huic, quod
ad Jus Patrium recurrendum moneat,
si his indidem explicari nequeat.

Ceterum & illud ad calcem capituli
hujus addiciendum, passim in Juris-
prudencia nostra, sacra, ac profana,
Strigum, Lemurum, incuborum nomi-
na re inanis occurrere; neque minus
purgationes per ignem & aquam; ac
detestandum duelli judicium, (m) quae-
que alia olim certissima veri erudi-
habita subsidia; hodie vero pro an-
cipitibus inprimis, & ambignis habentur.

C A P U T XII.

Regni Dicafteria.

Rex apud nos summus *Iustitarius*
cum audiat, consieri inde pronum,
cum esse Judicem supremum Regno
toto; at vero quod ipse jus populis
dicere per magnificencia negotiorum
non queat, *Personalem Praesentiam* sibi
sufficit, quem Magistratum summus
Can-

(m) Decr. Andr. 2. An. 1231.

Cancellarius semper gessit. Haec pri-
ma omnium apud nos juris dicendi ra-
tio, ac sola ad Colomannum Regem,
qui quot annis in singulis Dioecesebus
binas Synodos Comitum Parochiano-
rum, & aliorum Provincialium Magi-
stratum cogi praecipit, in quibus de
litibus exortis pronunciaretur. Ad
hoc constituendum Colomannum id
causae perpulit, quod cum *Curiam Re-
galem* per molestiam itinerum, aut rei
familiaris tenuitatem injuriis lacerati
cives adire saepe non possent, que-
relis eorum mederentur Synodi. Sed
& Reges aetate hac Provincias obibant,
& adfuerit in partem laboris Provin-
cialibus Magistratibus controversias
civium ipsi dirimebant. Hic modus
judicandi *Mega Regis* Judicium appel-
latur. (n)

Subinde Andreas II. Palatinum Re-
gno judicem dedit; nam antea solos
Aulicos judicabat; at vero Principis
hujus voluntate, donec in Curia mo-
raretur, causas quasvis explicandi,
potestas ei sit; nihilominus extra Cu-
riam positus, rursus nonnisi Aulicos
in-

(n) Decr. Coloman. lib. 2. cap. 37.

instituto veteri jus dixit. Quoniam vero Palatinum gravissima negotia sepe aliorum vocabant a Curia, secundum Regno Judex a Rege datur, (o) qui absente ab Aula Palatino jus civibus diceret; Judex Curie Regie hodie appellatur is. En progressum judiciorum nostrorum.

Domo Andegavenſi rerum potente, Palatinus relicto apud Aulam Curie Judice regnum lustrabat, & fere sub tentorii degens de controversiis civium pronunciabat. *Judicium Palatinale* hæc judicatus forma nostris appellatur.

Tres igitur jam numeramus ordinariorum regni Judices, Regem, Palatinum, ac Judicem Curie ultra summum Cancellarium, Regem mole negotiorum pressam *Præsentiam Personalem*, sibi surrogasse, supra retulimus; neque minus munere hoc functum eundem, qui summus Cancellarius esset; jam vero cum Cancellarii dignitas Primatui annexa esset inde a principio, Primas eadem de causa nimirum ex magni-

(o) Sub An. 1300.

gnitudine negotiorum *Locumtenentem Præsentiam Personalem* sibi sufficit, qui quartus Regni Judex. (p)

Exemplum Primatis valuit ad ceteros Regni Judices, qui & ipsi alios sibi potestate vicaria sufficiunt, ac inde enata Vice-Palatini, Vice-Judicis Curie &c. munera. (q) Ultra hoc suus judici Regni cuique Peristaldus, seu Proto-Notarius erat; hi vero in acta referebant lites terminatas, literas *adjudicatorias* mittebant, causas finitas remotis obstaculis effectui dabant.

Sub idem tempus Magistratibus Comitatum potestas sit, causas argumenti levioris terminandi. Hi judicatus *Pedanei*, id est, ad pedes Comitum, seu sub eorum præsidio fieri soliti, nostris dicuntur. (r) Hæc juris dicendi ratio ad Carolum I. obtinuit, qui *judicarium processum*, nempe rationem inchoandi, persequendi, terminandi controversias, e Gallia attulit. (s)

Sigismundo Rege a judicio *Pedaneo*
I 2 ad

(p) Math. Decr. 6. Art. 68. (q) Andr. 2. Decr. 2. Art. 9. (r) Andr. 2. Decr. 2. Art. 5. (s) Verboeck, Oper. Tripart. part. 2. Tit. 6.

ad ordinarios Regni iudices appellationes fieri cœptæ; qui causas ad se devolutas per Vicarios suos expediebant. Hæc forma iudicandi *Ostavalia* *Judicia* vocantur ab octavo die festorum, quæ illis habendis præfixa, alio vero nomine *Curia*, vel *Tabula Regia*.

Cum vero etiam Vicarii Ordinarium *Judicum* per varia impedimenta litibus dispiciendis non essent, Proto-Notarii accepta potestate, vel mandato a Iudicibus Ordinariis *casus similitatis* dirimebant; ab his vero Peristaldis appellationes fiebant ad *Tabulam Regiam*, indeque ad *septemviralem*: quarum utraque occasione *Generalium Ostavaliū*, seu *Brevium Iudiciorum* habebatur. Quod vero lites propemodum infinitæ fererentur toto Regno ob iustitiam annorum eorum, quibus Regnum magna sui parte iugo Turcico subdebatur, Carolus VI. Augustus perpetuam *Tabulam Regiam*, & *Septemviralem* per intervalla instituit.

En compendio datum iudiciorum nostrorum ortum, progressum, & va-

FIAT

riam sortem. Unde jam facile eruitur, seu Dicasteriorum numerus, seu litem aliquam inchoandi, & persequendi ratio. Primum igitur reo, si is conspicuus nobilitari prærogativa, dies dicitur apud Provinciæ Magistratum; si vero civis sit, apud Præto-rem urbicum. Forum huic proximum est *Tabula Distriktualis*. Dicasteria id nominis, quaterna Regno toto sunt, Caroli Cæsaris benevolentia Proto-Notariis, de quibus egimus, suffecta. Eorum singula e Præside, Assessori- bus quatuor, & Notario componuntur.

Ab hinc *Tabula Regia* litigantibus subsidium est, quam Princeps idem, & perpetuam fecit, & numerosiore, ac antea; enimvero eadem hodie e pluribus seu Ecclesiastici ordinis, five e profana Regni nobilitate membris componitur; Præsidium in ea *Præsentie Personali* jam supra attribuimus. Ultimum denique litibus dirimendis institutum Tribunal, *Tabula Septemviralis*. Hujus vero, omni appellatione præclusa, sententiæ standum. Hoc Dicastrium e nobilissimis quibus-

13

que

que conflatur Status utriusque. Summa cum potestate ei præest Regni Palatinus, aut hoc per negotia aliorum excito, Judex Curie, vel unus aliquis e Regni Baronibus. Et hoc Tribunal beneficentia Caroli Augusti in nos monumentum; sedes vero hujus, atque Tabula Regia, est contra Budam posita urbs Pestinensis.

CAPUT XIII.

Res literaria.

Carolus Magnus scientiarum omnium Universitate Parisiis constituta, reliquis Europæ Principibus facem prætulit ignorantia profigande, que late obtinuit, ex quo versa scientia per Barbarorum in Romanum Imperium irruptiones; simul vero novum laudis genus, neque antecessorum suorum cuiquam cognitum, sibi quaesturum. Enimvero antea non cum ad modum, sive politiores artes, seu quas disciplinas severiores appellare libuit, insigniebantur. Ut quisquam seu orandi facultate, seu subtilitate argutandi, seu

seu quo alio scientia genere valuit, & ignobilium, honestarumque juxta artium commune malum emulorum invidiam supergressus est, celebrabatur scilicet ab iis, qui vel procul a Republica murem degere in honorato otio decreverant, vel olim ad Republicam accessuri, excolere animum idoneas per artes instagebant. Praeceptores hi diversi locis, scientias singulas accurrentibus discipulis tradebant. Potissima igitur orbis pars peragrandi erat, si quispiam & orandi vim, & placita philosophica, & cursus siderum, & temporum eorum fabulosam Theologiam, & Theogoniam voluit arripere; quemadmodum Historia literaria de Pythagora, Platone, atque aliis, quos eruditio quaestior protulit ad famam, refert.

Exortis mox a data Ecclesiae pace magno numero Religiosis Familiis, scientia fere iis solis tradebantur, quemadmodum apud Aegyptios olim obtinuerat, ut fere Sacerdotes literas profiterentur. Sed enim non eum ad modum, qui subinde valere cepit,

scientiæ docebantur, nempe ut cuique hæc Lycæa adire fas esset, sed fere ordinis alumni ingenio valentiores imbuebantur disciplinis, quæ vitæ religiose congruerent, paucis admodum e seculari juventute ad eas excipiendas admixtis.

At vero Carolus Cæsar, contracto in unum, ubivis quæscior literatura occurreret, singulas ignorantie partes singulis artium professoribus profligandas attribuit; ac inde Lutetiæ super Romanum sermonem, & domesticum Teutonicum, Musica, Geometria, studium sapientiæ, ac etiam Theologiæ elementa quædam tradi capta.

Ungaria ad Ludovici Regis tempora Athenæa publica nulla amplectebatur. Ungari gens bellis continuis exercita scientias fere ignorabat, an contemnebat. Scriptores inde ad modum pauci quovis in genere literarum Ungari occurrunt. At Ludovicus Rex Galliæ emulatione, an suoapte ingenio bonarum artium Academiam Quinque-Ecclesiis statuit, (c)

Ne.

Nequaquam alienum a proposito erit loco hoc querere, æquis rei literariæ apud nos status fuerit ad Ludovicum primum? ubinam juventus nobilior bonis artibus imbuebatur? equidem supra reculebam, in moribus fuisse Regni primordio, ut in Aulis supremorum Comitum adolefceret juvenus Provinciarum Nobilis sub idoneis Præceptoribus; ad hoc apud nos, quemadmodum sæculis his orbe toto, scientiæ fere Monachis, inque Monasteriis eorum docebantur; proinde cum Ordo Benedictinus unus omnium maxime floruerit domo Hunnica obtinente, inde conficitur, familiæ hujus Alumnos fuisse apud nos primos bonarum artium Magistros. Floruit vero Academia Quinque-Ecclesiensis ad cladem Mohacsianam, qua commune cum Regno excidium accepit. Formam vero ejus æquis dixerit? Janum Pannonium loci Præfulem miror, nuspian suorum operum Lycei hujus mentionem inferre.

Altera Sigismundi Regis studio Budæ Regni Principe urbe, & Regum Sede constituta bonarum Artium Uni-

veritas. (u) Princeps hic Patris Caroli exemplo, qui Pragæ sedem Musarum fecerat, Budam eandem acervit. Quæ vero forma Athenarum Budensæ furexerit, qui præceptores, quæ ratio docendi, discendique, ut in Regione bellis gravissimis ducentos per annos ardescente, arduum est definire. Mihi propius vero videtur, artium Magistros ab Italia, Bohemiæque accitos seu Laicos, seu ordinis Ecclesiastici, quibus et Familia Dominicana, quæ opinione doctrinæ jam tum florebat, Professores aliqui accesserint. Sed hoc intra conjecturam. Id vero exploratum, Cancellarium ejus perpetuum fuisse Præpositum Budæ Veteris, an Novæ.

Alendis ingeniis Bibliothecam nobilissimam Mathias Rex adjecit. (x) Ex hoc solo, si alia argumenta abessent, promptum conficere, quis, quisque Mathias esset. Nam quicumque posteritatis judicium reformidant Principes, literasque, & earum cultores

(u) An. 1488. (x) De hac vide Naldum Naldum in Epistolis, & libr. Carm. Item Nic. Olahum.

edere scilicet, quorum beneficio suam virtuti apud ætates venturas præmium, laudatio, sua pœna vitii infamia perennis; contra non alia certior boni Principis nota proditur, quam amor literarum, & literatorum; nam quisquis bonas artes fovērit, indicium luculentum, judicium posteritatis ab eo non reformidari.

Cæterum ut redeam, unde digressus sum; Bibliotheca Budensis erat ejusmodi, ut ejus jactura inter præcipua regni detrimenta numeranda sit. Erant ea tempestate orbe toto celebratissimæ Bibliothecæ, Romana, Florentina, ac Parisina; posteaquam Byzantinam Turcæ in ævum omne obdiderant, ut securius ignorarent; Alexandrina vero per eosdem ignibus impiis absumpta est. Mathias Rex, neque enim adhuc Superum munus ingens, ars Typographica hominibus contigit, in urbibus singulis, ubi quæstior librorum supellex, scriptores constituit, qui transcriberent, quidvis uspiam illustrium authorum. Visebantur inde Budæ, quotquot sive Roma, sive Attica,

tica, sive qua alia Regio opinione doctrinae florens, scriptores protulit. Nullum orbe toto idioma, quo consignata ingeniorum monumenta desiderabantur, si modo ea non invita Minerva scripta. Nihil tam sepositum, quod ejus munificentia non reclusisset. Ac quamquam ut homines indumenta, libros thecae ornant, non perficiunt; attamen Rex munificus, & mercium doctarum peritus aestimator, libros plerosque lamellis argenteis vestiverat. Verum decor hic extinus contra, ac Rex intenderat, exitum Bibliothecae maturavit. Sed quis animum induxerat, Mathia rerum potiente, fore, ut res Ungara, a quo ad summum fastigii provecta est, intra breve adeo temporis spatium concidat? & Corvinianam Regiam Turca persulset? accidit tamen, ut Turcicum Buda jugum acciperet secundum fura Ladovici secundi, qui certius a Mathia Regno moderabatur. Tum enimvero librorum thecae argento graves Turcarum avaritiam adverterant; mutilati inde libri plurimi, quidam omnino comminuti, dum avidus

duos praedae miles sua libris munimina detrahit. En quorsum evasere Mathiae Regis eruditae curae! Nihilominus, quod superabat librorum, lytro perfoluto recipi poterat, si quis memoriae Mathiae Principis, simul rei literariae apud nos incremento triginta Rhenensium millia Purpurato Budensi depauxisset. Sed profecto ea tunc Ungariae fors erat, ut de vita defensanda, non locupletandis, instruendisque Bibliothecis fuerit cogitandum. Pazmannus Archi-Praeful, monumenta Bibliothecae Corvinianae aequo lytro lubens Ungariae vendicasset; sed scilicet Turcae ita ejus pretium intenderant, ut omnino nihil acciperent. At vero illis Buda depulsis Viennam deportatur suppellex Mathiae Regis libraria. Cl. Belius etiam Gvelferbyrum (y) reliquias doctae hujus suppellectilis copiosas translatae vult, quod ego non inficior; attamen istud ante Budam per nos receptam factum contendo, quemadmodum castigationes diversorum authorum ex codice Budensi factae, Buda etiamnum Turcicae, minime ambiguum sinunt.

(y) Notitia Ung. Nov. Tom. 1.

Ultra has artium Palæstras alia præterea Istropoli adoleverat curis Joannis Vétéz Antislitis Strigoniensis. (z) Erat hic Præful Rege Mathia a doctrina celebratissimus, mirum igitur non est, eum a Principe doctissimo eruditionis suæ premium Mitram Strigoniensem obtinuisse; ultra quem eodem ævo doctrinæ opinione florebant Janus Pannonius, Nicolaus Bathori, Urbanus Dóczi, singuli Corvino Regi in pretio. Cæteram etiam hujus Athenæi forma in obscuro est; nec enim fere aliud, quam locum, ubi constitutum erat, novimus. Enimvero Istropolis flumentanum Posoniensis urbis suburbium est. (a)

Versis hunc in modum artium Lycæis, Germania, Italique petenda, quibus bonas literas arripiendi propositum. Sed enim non adeo diuturnum apud nos Musarum desiderium propitii cælites volebant. Acciti ab Italia Patres S. J. Nicolai Olahi munificentia, literarios ludos aperuerant in urbibus, ubi confederant. Verum

(z) An. 1469. (a) Dipl. Math. Corr. An. 1469.

in his poliores duntaxat artes ætati tenere tradebantur, scientiis reliquis nullo etiam tum statuto domicilio. Concessus enimvero tandem Superum munere Ungariæ Præful Petrus Pazmannus, qui luctum ex Academicarum veterum jactura discessit. Viri hujus initia, resque gestas pretium operæ erit compendio dare, quo posteritas illum noverit, cui profligatam ignorantiam debet.

Petrus Pazmannus genere nobilissimo in Provincia Bihariensi natus; quippe cui origo Paterna repetita a Pazmano, qui Ductor impositus copiis, ab Henrico Cæsare Divo Regi subsidio missis. Maternum genus Pazmanni ad Ligusticos Massæ Principes refert Alegambe, (b) quam vere, non vacat discutere; nisi forte viro doctissimo nominis affinitas errandi materies fuit; enimvero Matrem habuit Margaretham Massai nobis dictam, quasi diceres, de Massa.

Super generis claritudinem tot alia naturæ ornamenta cum ortu conti-

ge-

(b) In Biblioth. Script. S. J.

gerant Pazmanno, ut in eorum contentione prærogativa sanguinis loco ultimo conferetur. Oris, ac corporis totius dignitas, ingenium acre, & excelsum, animus liberalis, apertus, vividus, par cuicunque fortunæ cum ortu scilicet eidem cotigerant. Quæ ut fortuita sint, certe quidem ubi congruunt, pro omine magnæ fortunæ solent accipi. Tot ornamentis conspicuo ad quævis Reipublicæ munia aditus facilis erat. Sed ipse singula, quibus plerique mortalium ducimur, post studium virtutum æstimans, Societati Jesu nomen dat. Eam ingressus, studio virtutum literas adjicit; neque genus scientiarum ullum arripuit, quod non perdidicerit. Philologus idem, Orator disertissimus, eximius Theologus. Tantæ scientiæ cum generis claritudine, ac vitæ probitate conjunctæ theatrum angustius debebatur. Et vero ut tum virtutum clararum sterilis Ungaria, repetere depositum tantum poterat. Adverterant hæc talia Mathiam Regem; & Pazmannum ab Italia accitum Præpositura Turroziensi exornat. Eo honore percul-

tus

tus erroribus profigandis appulit animum, hæc pietatis significatione gratiam habiturus Principi ob prospera de se sensa. Privatis alloquiis, habitis ad populum discessionibus, scriptis libris, speque & promissis allicere Proceres Regni, quorum exemplis stat vulgus promiscuum. His curis intento affertur, Regis benevolentia sibi Insulam Strigoniensem contigisse, Forgacsio Antistite rebus humanis exempto. Intendit ea res Pazmanni studia, atque ex eo tempore spes Reipublicæ in eo fitæ.

Jam Archi-Præsul curarum primordia eo vertit, ut ignoratione depulsa scientiæ Regno toto efflorescerent, probe gnarus, nequaquam literis vitari mores, ut quidam perperam asserrant, verum errores, seu moribus bonis, seu doctrinæ sanæ adversos, longissime submoverti.

Certus proinde artium omnium ponere domicilium, hæcenus ambigebat, quænam urbium Musis sedem destinaret. Primum occurfabat Strigonium, Caput Ecclesiæ, cui Præsul

K

da-

datus; enimvero obstatat Turcz propinquitas, Bude quatuor duntaxat millium spatio Strigonio avulsa, etiamnum potentis.

Proximum musis accipiendis destinaret Posonium a Buda per Turcas occupata Regni caput. Intercessere cives sub id tempus parte potiore a Romanis sacris alieni, vetitæque inde intra urbis pomeria subsistere, fortassis ne præbici domicilii munus munerent. Pazmannus igitur Buda Turcica, Posonio causa religionis exclusus, Tyrnaviam Athenæo novo sedem deligit, ubi jam aliquot abhinc annos complures Sacerdotum Collegii sui subsisterant.

Academiæ vero, quam statuit, talis forma est. Super artes poliores studium sapientiæ, ac Theologiam Magistri e S. J. profitentur, cujus curæ novum Lyceum stator ejusdem mandaverat. Jurisprudentiam, ne qua pars Reipublicæ munificentia Pazmannianæ expers esset, terni, ut scientiæ hujus indoles fert, Laici Magistri explanant.

Tribus igitur e Facultatibus, ut amat dici, corpus hoc componitur, ea adhuc sui parte mutilum, quod saluberrimum Medicinæ studium desideretur; sed enim post paulo vota publica Augustæ munificentia cumulabuntur, & quod felix faustumque sit, Ars Medica tradi incipiet.

A principio Athenæi hujus ad Augustam Nostram infelici superiorum sæculorum fato ea docendi ratio obtinuit, ut musas suimet suppedere posset; at vero eadem squallore deterso formam augustiorem Lyceæ circumdedit, data sanctione, ut Magistri scientiarum literas profiterentur ex norma, quam ipsa viris eruditis in consilium adscitis descripserat. Egregium facinus, & sive Attica, sive ævo Augustæ dignissimum, quodque unum, si decora cætera abessent, Nostram Principem sempiternæ posterorum memoriæ commendaret. Deerat adhuc officina Typographica, adminiculum prorsus e necessitate; sed non & deesse publici boni studiosissimus Ecclesiæ Princeps diutius patiebatur; postea.

taque initia Typographæo, quod subinde egregrum ad modum adoleverat.

Nascenti Academiz alendæ Regis benevolentia Præpositura Turoczienfis attribuitur, Pazmanni, ad dignitates Ecclesiasticas aspirantis, primus honos.

Si quis Universitatis hujus acta nosse velit, Franciscum Kazium e S. J. adeat, qui eadem non ita pridem typis Academicis vulgaverat; unde conjectura de hoc scientiarum Lyceæ capi poterit.

Stabilita artium Palæstra Clero perpoliando appulit animum, & quoniam fere reliquum ætatis provenit, ut primordia fuissent, educendæ juvenuti, quæ sacre militiæ nomen dedit, cum alibi, tum in primis Vindobonæ amplum Contubernium a fundamentis erigit. Provido futurorum Antistiti in Regione extera suis ponendi domicilium ea causa fuit, ut armis domesticis, seu Turcicis valescentibus, sacris operis Ungaria profugis esset perfugium, supplementa simul idonea alendæ pietati formarentur. Neque frustra

stra erant hæc Antistitis sapientissimi sive auguria, sive consilia; nam a suo excessu Turcis Regnum omne perstantibus, exulibus Curionibus pro portu fuit domus Pazmanniana, bellis vero destagranctibus eadem subsidia idonea sufficere Reipublicæ pergit.

Tali ratione futuris intentus, præsentianon omittebat. Adverterat optimum Præsulem status Ecclesiæ Ungariæ calamitosior, quam ut remediis vulgaribus posset refoveri; igitur, quod rebus fere conclamatis unum superat, Tyrnaviam synodum edicit. Accurrunt, quotquot periculum Religionis introspexerant, ac in commune consulitur. Consulta Conventus præcipua erant, ut in usum verterentur, quantum per Leges patrias licet, quæcumque novissimus Ecclesiæ Cæsar Tridenti habitus constituisset; cum primis vero Leges illæ, quibus reverentiæ cognati sanguinis, Ecclesiasticæ immunitati, ordinum Religiosorum vigori consulitur. Ad hæc reditur suis ædibus sanctis honos, Clero decor, disciplinæ sacre sua vis, quæ

que xvo, vel armorum licentia fluxa, convaluere.

Transcenderat rerum istarum fama fines Ungariæ, nec modo Provincias vicinas impleverat, sed ad ipsius adeo Urbani octavi Pontificis Maximi aures acciderat. Pazmannus inde per ora omnium ferri; coquis ille esset, quem Ungaria ferme emoriens partu novissimo ediderit? aut rectius Superi faventes concesserint ruenti in pejus xvo columen. Non semper vanus incedit rumor, crebro & futuri augur est. Ferdinandus Cæsar Pazmannum, & sibi penitus cognitum, & fama publica fortuna quævis maiorem Urbano Pontifici commendat, ut virtutes adeo eminentes Romana Purpura percolerentur. Honorum id sacro Collegio, honestum sibi fore, viso, quod si fortune sese aliquando infererent minus digni, & honesti præmia honesto vacui capessierent, at certe virtutes ipsas nunquam præmiis excidere debitis.

Jam Purpuratus Ecclesiæ Princeps dictus Romam a Cæsare destinatur, Prin-

Principis sui cum Pontifice occulta, atque inde aliorum odia compositurus, simul subsidio adversus Turcas obtinendo. Urbanus adventantem comiter excipit; fovetque, dum causæ adventus in occulto, quæ simul patuere, atque negotia suscite invisa, oratione liberiori, quam adulatione imboræ aures ferre possent, exponit; enimvero Pontifex difficilem se Oratori exhibet. Attamen utcumque hæc sint, legatio Pazmanni vota Cæsaris supergressa est; nam & suam in Gallias propensionem exinde cautius promebat, simul bello adversus Turcas subsidia largissime addicta.

Redux ab urbe Pazmannus ætatis reliquum pietatis operibus, cum maxime vero convellendis erroribus, certus impendere, in id incubuit, ut manum supremam acciperet egregium opus, controversias fidei questionum sermone Patrio complexum. Profecto libro hoc profigitur, quid quid seculis novissimis dogmatis noviti septentrio prodidit. Fructus Hodægi, ita inscripsit opus, familiarum

rum Regni præcipuarum ad Romana Sacra transitus est.

Hæc inter Cæsar Ferdinandus attente, & curis fœlis Germaniæ Procerum conventum Francofurti habet, de successore sollicitus. Apertiora erant Augustæ domus in imperium merita, quam ut successorem extra eam querere vellent septemviri. Quare votis communibus Rex Romanorum evincitur prior annis Ferdinandi filius, quem Francofurto reducem dum causa officii Pazmannus adire parat, valetudine corripitur, ac malo in dies gravescente Christianum in morem rite comparatus vivere desit. Virundeque maximus, ac prorsus eorum de numero, quos Deus Regnis concedit, cum suam in illa benevolentiam commendare ipsi visum est.

Alterum artium Lyceum Cassoviz principe superioris Ungariæ urbe munificentiæ Joannis Kisdi Agriensium Antistitis furexerat. Adnotare libet, plerasque Musarum sedes apud nos Præsulibus sua initia debere. Unde

con-

censozum genus iniquissimum coarguas, qui vel Regum nostrorum in res sacras liberalitatem, vel ipsos Antistites censura perficiant acerbissima, ut si in luxum verterentur sublevandæ turbæ inopi, monumentis pietatis instaurandis statuum voluntate destinata. Verum quisquis censuram adeo iniquam exercere doctus est, is velim præscripta Palæstris Fundatorum nomina, vel marmoribus impressa symbola perlegat, neque non benigniorem in Præfules accipiet animum. Cæterum Kisdius scientiarum domicilium Cassoviz molitus, idem animo intendit, quod Pazmannus ad musas accersendas perpulit, nimirum super commune totius Reipublicæ bonum Cleri junioris formatio.

Noxæ hujus Academiæ nulli adhuc paruerant, quibus res gestæ exemplo Universitatum aliarum literis consignantur commentarii, seu scripturæ diurnæ, seu quo alio libet insignire vocabulo libros, qui societatum eruditæ acta recensent.

Norma docendi ac discendi e Tyr-

K 5

na.

navientis Lycei diurno, annuoque cursu excerpta est, idque fere invicem differt, quod Justinianus illic ultra mitiores musas, Philosophicasque, & Theologicas disciplinas, explanetur, Cassovix res literaria absolvitur Theologia, ac Philosophia, quæque ad has scientias deducunt elegantiores artes. Suppeditavit urbem Regni principem se scientiarum sede destitui, postquam notæ minoris urbes hac prærogativa resplenderent. Labefactis igitur Turcarum in Ungaria rebus, Buda de integro fit domus musarum Georgii Szechenii Regni Primatis munificentia.

Præfules alii, seu studio æmulatus, sive boni publici, urbes Diocæseon suarum primariis scientiis aperuerant. Agra, Jaurinum, Vaczia, Varadinum, loca hæcenus ex una sita amœnitate, aut ænium amplitudine, ac firmitate celebra, jam novam a musis claritatem accipiunt. Bonæ artes docentur, ubi olim belli machinamenta, tormenta, plumbum ferrum, enses, cæteraque instrumenta celerandæ morti inventa servabantur.

tur. Fovete Superi hoc nostrorum Antistitem in bonas artes studium, ac pares animos inspire illis, ad quos lege sati hæc honorum insignia, tituli que transibunt. Enimvero querimonie conticescent exaggeratæ, atque etiam aliqua sui parte veræ, quibus suum bonis artibus præmium apud nos gentes extera requirunt; etenim, ut eloquar, quod res est, hæcenus eorum Censura intra æquitatem, dum artis Medicæ Palæstras, ac Societates scientiarum, sive etiam artium, quæmann perficiuntur, apud nos requirunt. Nihilominus cum eum in modum Censura intenditur, ut si omnino exigens apud nos haberetur literis honos, tum vero eadem citra fidem, & citra verum. Namque & fortunæ cuius se inserunt adminiculo literarum, quibus generis obscuritas pro impedimento, & claritudo generis studiis literarum illustrata promiores ad quæque invenit aditus. Perperam igitur de re literaria nostra æstimaverat quæpiam Societas Eruditorum, cum unius Metaphysicæ notitiam, & sermonem Romanum nobis attribuit, sed ita in bar-

Barbarum corruptum, ut seu Solæcum, seu Oſcos redolet.

Subjungendæ veniunt ſcientiis artes honeſtæ juxta, atque ignobiles. Hac enimvero parte ſemper laborabatur apud nos. Concedant urina propitii Cœlites ſuos Ungariæ Colberros, qui hæc Reipublicæ partem Regibus noſtris emendandam perſuadeant.

C A P U T XIV.

Ortus Nobilitatis; ejus claſſes, ac prærogativæ.

Non apud cultas modo, verum etiam gentes illas, quas, quod a vitæ inſtituto politiore abhorrent, artesque, & ſcientias deſpicatui habent, barbaras dicimus, diſcrimen tale hominum invenitur, ut alii aliis præſtent, & cum vita ſatum lætius accipiant. Genus hominum, quod loco ultimo locamus, plebem compellamus; contra nobiles dicimus, quos plebejorum ſyllabo eximimus, diſcriminandos non minus & ipſos invicem.

No-

Nobilitas apud nos communia cum Regno habet primordia. Duces, Tribuni, Centuriones & Scythia egreſſi Ungariæ nobilitatis Statores ſunt. Sed enim a principio unicus nobilium ordo apud nos erat, Ducum, Principum, Comitum, Baronum ſplendida vocabula primis Sæculis ignorabantur in Ungaria, nec niſi domo Hunnica vergente valere cœpta. Nam Banorum, Comitum ſupremorum, ac alii ſuperius recensiti honorum tituli, Magiſtratum nomina erant. Carolus Andegavenſis e domo mixta Rex tertius Comitum inſignibus vel primus omnium quosdam nobilium percoluerat, vel eadem ad plures propagavit, Wenceslao, aut Ottoni uſurpata. Nihil tamen juris amplioris, & immunitatum eminentioribus his honorum titulis domi noſtræ ſubeſt, Comes, Baro, Nobilis, nullo diſcrimine, paribus prærogativis pollent. Ad ordinem vero nobilitarem obtinendum hæc patet via, bello parta decora, eruditio quaſitor, Regno, Regique navata illuſtrior opera, certum nobilitatis aquirendæ omen. Sed jam nobilitatis noſtræ genus quadruplex dabo.

Primo loco veniunt nobiles illi, qui prærogativam hanc cum villa aliqua, vicove, aut ampliore adhuc latifundio accipiunt; his proximi, quibus ordo equestris citra ullam ejusmodi donationem advenit; locum tertium Palatinalibus tribuo, ultimum denique nobilibus iis, quos Archi-Episcopales, Episcopales, aut Abbatiales dicimus.

Nobiles Episcopales, & Abbatiales appellamus, qui syllabo plebis eo fine exempti, ut defensioni Ecclesiarum, quarum donum nobilitatem acceperant, præsto semper essent, tum postea coorto bello Prælatos suos ad bella profectos comitarentur. Hodie versis, rebus sic poscentibus, magna parte veteribus institutis, Nobiles Episcopales, ac Abbatiales Regibus, qui jam Ecclesias soli incolumes præstant, vestigial pendant. Strigoniensis, ac Jaurinensis Ecclesia, ad hoc celeberrimum monasterium ad S. Martini id generis nobiles complures numerat.

Palatinum Regni dicendi nobiles valere potestate, supra retulimus, sed ejus munificentia datum jus nobilitatis a Rege rarum haberi solet; ac tum nobiles ab eo dicti exæquantur iis, quos Reges per sese in ordinem equestrem referunt.

Duplex vero ratio est nobilitatis conferendæ Principibus nostris, alios nobilium Albo inferunt adjecta etiam agri alicujus donatione, ut jam dictum est, alios citra illam Catalogo plebis eximunt; id genus nobilium Armaliæ sunt, sic appellati, quod illis armis acquisitum nobilitare decus.

Prærogativas duplex hic ordo nobilium Regiorum has habet invicem communes; scilicet quod generis utriusque nobiles muneribus Reipublicæ capessendis sint idonei; nec minus telioniorum, & hujusmodi onerum immunitate ex æquo gaudeant. At vero iis invicem dissert, quod Armaliæ hodie Regi vestigiales sint; ceteri vero expertes vestigialium. Nihilominus bello ardente facere stipendia ex legibus acquisita nobilitatis debent.

bent. Atque en ! initia apud nos militiæ nobilitaris.

Nobilitatis apud Turcas fors multum nostræ affinis est ; nam quicunque ea donantur, onerum publicorum immunitatem una accipiunt ; neque non fundi alicujus possessionem adeunt ; attamen ea lege singula hæc in novos nobiles conferuntur, ut militiæ mereant, quoties salutis publicæ refert. Atque isthinc constat equitatus Turcicus, *Spahios* ipsi dicunt.

Primis domesticæ Reipublicæ secularis jus nobilitatis citra omne Diploma dari solebat, cujus vicem abunde pensabat ager dono acceptus simul cum jure nobilitatis ; agros hos *Prædia* dicimus, & fere a servis bello captis exercebantur. Id vero *Prædia* hæc peculiare habent etiamnum, quod immunia sint seu vestigalium, seu onerum aliorum quorumvis.

CA-

CAPUT XV.

Commercia.

Nobilis metalli divitem Ungariam supra dixeram, & nemo nescit. Sed fere accidit, ut egentiora sint, quibus domi aurum, & argentum gignitur, Regna, iis ; quibus nobilissimas mineras natura negaverat. Viget opibus Gallia, nusquam regno toto nobiliore metallo proveniente ; sed scilicet pro auri, argenti que venis est cultura vitium, & agrorum, lanificii, panni, & vestis sericeæ textendæ, pingendæque assiduas, quæque alia genera industria alliciendo auro extero subsidia reperit.

Apud nos satis iri consultum existimant opibus publicis, cavendo lege, ne res natum domi, sive informe adhuc, sive jam in vultus Principum ab arte transierit, in externas Regiones exportetur. Dum sensus constabit honos fœlicibus mensuram ministeriis,

L. ve-

vesti sericæ, gulæ irritamentis, quæque alia effundendæ pecuniæ inuenta, neque domi singula confient, semper verabitur pecuniæ exportatio, eademque semper exportabitur. Magnæ proinde unicus illius seu alliciendæ, seu conservandæ commercia sunt.

Augustus Cæsar gloriabatur teste Svetonio, sese Romam marmoream relinquare, quam acceperit lateritiam; sed nempe non promotis Imperii finibus, cujus vires plerumque decrescunt, cum fines latius protenduntur, non spoliis exterarum gentium, quamvis fere Romam commigravit, quidquid uspiam natura, vel arte, pretiosum; verum solis pacis, & commercii fructibus eo fastigii provectum Caput Mundi Principe Augusto, ut pro dignitate Imperii tunc primum splendere sit visum.

Ungariam nunquam viguisse commercii eum ad modum, quem tot fluminum opportunitas spondeat, in aperto est. Dalmatiæ portus, flumina

pa-

patria alvei ingentis nequidquam Regum nostrorum providentiam invitabant. Hercules Columnæ nunquam transcensæ carinis gentilitia scuta preferentibus.

Cujus rei causas vestiganti mihi hæc fere occurrunt. Primum, quod bellis adeo implicabantur Principes nostri, ut non alia ex aliis nasci, sed aliis alia inferi diceret; neque hostem unum cessasse campo, nisi ut alter in eum descenderet. Proximum impedimentum suberat, soli ubertas nimia, & molli suæ imperio genti vestigal modicum; quamnam autem unquam artem docuit indulgentia? nempe juxta focordiam posita, ejusdem alitrix est. Hoc accedit numerus incolarum amplitudini Regionis nullo non tempore impar; jacent enim vero artes, & commercia, non superfluenta populi multitudinæ. Denique nec gentibus exteris eum ad modum exercita commercia melioribus rebus nostris, scilicet nondum adulto luxu, qui ubi in immensum prorupit, simul per Reges Catholicos, & Lusitanæ referatis

L 2

ma-

maris claustris detecta America, & tractus Asiæ vastissimus, quæ in extrema orientis sinuatur, enimvero eadem intenta; sed nempe jam labefactis rebus nostris hæc evenerant, ut vero in præsens nulli nobis navibus accipiendis portus, commercia Regni finibus sunt coercenda. Sed rem profecto miram, gentibus exteris incerta fluminum, vada maris, & Syrtes oberrantur commerciorum ergo, ipsi eadem agitare domi, vix sustinemus.

Indumentis parandis fere e Regionibus exteris pannum accersimus; quodque censura dignius, lanam, quæ domi provenit, venundamus, mox sub nova imagine redituram.

Supellectilem lineam non minus a populis vicinis paramus impendiis non levibus, utut Provinciæ nostræ, quæ in Septentrionem procurrunt, pari cælo subdantur, & solo gaudeant amico linæ sementi.

Ex quo ea quoque pars luxus adolevit, ut Conclavia angustiora cereis luminibus collucescant, relegatis, quæ
adi-

adipe flammantur, novus reclusus est aditus, transmittendæ ad Polonos pecuniæ, ubi cura mellificii inter æconomiz præcipua. At certe ora Temesensis cum finitimis Provinciis, quibus frigoribus asperitas abest, alendis apibus imprimis idoneas. Fortasse nobilissimus Mercius extimæ hujus Ungariæ ex vero Pater, hanc quoque æconomiz partem eo acciverat, nisi spes ulteriores mors fato propera præcidisset. Sed prolixior esse nolim, quod in hoc argumento versari, tantum non juxta ambitionem.

At enim sunt, qui citra maris adminiculum vix posse intendi commercia, reputant; sed profecto, quibus hæc opinio, Misniam tota Germania opulentissimam ex eorum usu, nunquam promerito æstimaverant, cui terra continente cinctæ undique, industria pro portubus est. Etenim eo denique percinuit Misniam urbem sedulissimæ, ut bellum suscipi Europa tota vix queat, quin Societates artium, artificumque, magno numero Saxonia septemvitali occurrentes, bel-

si incommoda perferant, cerro indicio, nullam Europa tota esse Regionem, quo se Misniaca commercia non penetrassent. Usque adeo verum est, portusque & naves, quæque alia mercibus mutandis opportuna, præsto esse, ubi industria adfuerit.

CAPUT XVI.

Erarium Regium.

Regum nostrorum erario multiplex & canalis opes invehit, in militem, Regni munimenta, Magistratus, ac demum privatos Aulæ usus Principis arbitrio dispensandas; nimirum Bona Coronæ, caducitates, salis, & metallorum foliæ, vestigia, & telonia,

Bona Coronæ toto Regno perampla occurrunt: sic compellere libet peculiare Regis peculium. Plerisque in Regnis nulla Principibus propria latifundia; apud nos vero ea de causa propriæ Regibus, neque non magno numero Dynastie sunt, quod Vestigia a principio Regni perquam modica; cum

cum vero indidem, & privatus Regis miles, & munimenta Regni, & Regis ædes curandæ essent, neque Principum arbitrio intendi poterant, necessitas inde fuit, latifundia ipsis Principibus privatorum more haberi, idque verustissimo instituto; nam Divus Stephanus rerum omnium arbiter, ut suas Ecclesiis dotes, nobilibus fundos attribuit, ita Regum usus amplissima, ut par erat latifundia. Id vero proprium sibi habent, quod abalienari ratione nulla, at vero ad temporis spatium aliquod illustria in Regem merita iis pensari valent.

Bonis Coronæ Fiscus caducitates sunt affines. Patrum memoria lætiorem ejus sortem fuisse, minime ambiguum est; enim vero rarius concedi solitæ a primordio Regni seu Dynastie, seu quivis etiam arctior ager, ea lege, ut a parentibus transmitteretur ad liberos. Frequentissimas proinde caducitates ea tempestate fuisse, necesse est; sed & Rex sibi navatam operam illis pensare facile animum induxerit, cum post paulo reversuras nosset. Utunque

hoc fit, exstiteret tamen Reges nonnulli, qui locupletando avario studebant impensius; nulla inde in Rempublicam merita Fisci caducitatibus munerabantur, quantvis magno numero quot annis increfcerent; quapropter in leges referre visum est, ut caducitates a Regibus dispensarentur in eos, qui Regi Regnoque suam operam Toga, vel Sago probavere.

Tertius, qui publicas opes auget canalis; publicorum onerum difficillimum, vestigal est; id vero ex ratione temporum auctionem, aut deminutionem accipit. Eum ad modum Corvinus Rex bellis diuturnis exercitus incendit tributa, quæ ejus successor deminuit. (d)

Auri, argenteique, ac salis fodinæ Principum nostrorum opibus novam accessionem adiungunt.

Quid? quod Judei Regno toto uni Regi vestigiales olim erant? quique inde a Budensi Castellano jus accipiebant. (e) L 5 De-

(d) Uladid. 2. Decret. 1. (e) Illust. Kollár in Suppl. ad Lamb. Commentar. de Aug. Biblioth. lib. 1.

Denique Telonia magno numero Regno toto constituta non leve Regis avario incrementum dant. Liberas urbes, peculium Regis supra compellavimus.

Proventibus his colligendis a principio summus Camerarum Comes, quartus Aulæ Magistratus, qui subinde Thesaurarius dici cœpit, præerat; at vero Ferdinandi primi instituto Camera Posonienfis Thesauratui suffecta, quæ hodie rem familiarem Regis, Regniq; summa cum potestate per omnem Ungariam procurat; nihilominus cultura metallorum isthinc avulsa, si tamen unquam, quod definire nolum, eadem Budensi Camere, cui Posonienfis successerat, eum ad modum exercebantur, ut sola jus metallurgis diceret; attamen Posonienfis Camera fodinas salis curat, neque minus auri ramenta, subter patrias aquas habentia, *loturam auri* appellamus, colligit.

Regum imitatione Reginis etiam sua erant latifundia, quibus curatores ipsæ suo arbitrio dabant; nec non & fodinæ Nagy-Banyenses Reginarum dos erant. CA-

CAPUT XVII.

Res nummaria.

Feracem metallorum Ungariam seculum nonum, decimumve aperuit, ac inde symbola domestica fere auro patrio imprimebantur. Metalla a principio privatis duntaxat, inque loco, cui Vallis Dominorum nomen, exercita, vero propius, privatum hoc metallurgorum genus urburarios dicimus; at vero hodie etiam Principibus nostris propriæ fodinæ.

Slavi, an Saxones primum metalla eruerint, incertum est: ipse maximè Slavis initia metallurgiæ apud nos tribuere, cum seculo nono, decimoque, quo auri argentique venæ patuerent, Saxonibus vix habitaretur Ungaria; quibus Stephano secundo Rege appulsis rem metallurgicam præquam antea effloruisse, liquet, ac eas propter Reges nostri gentem hanc prærogativis ornaverant amplissimis, in quarum communionem non Ungarus, non Slavi venire potuit, quid? quod ne-

nedum jus civitatis adipisci in montanis urbibus ante seculum septimum decimum; quas, quod Saxones construxerint, Regum benevolentia sibi eum ad modum proprias fecerant.

Quo preventa metalla seu Hunnica, seu mixta regnante domo culta sint, definire per inopiam instrumentorum idoneorum non licet; attamen id exploratum, nequaquam eo assurrexisse peritiam seu eruendi, seu liquandi mineras, quo Austria Scepbris nostris admota; & rursus feliciter hodie ex informi massa aurum & argentum excoquimus, quam seu Maximiliano, seu Leopoldo Regibus ut dies & industria nova rebus singulis incrementa dat.

Quodnam Balamberi, cæterisque Principibus ad Attilam, ac rursus ab altero egressu ad Divi Stephani tempora Hunnis Ducibus genus monete fuerit, quisquamne constituet? certe non Attilæ, non Ducum, qui secundum ejus fata rerum potiri, singeros nummos ad hoc temporis in lucem quisquam emiserat; attamen Syrmii,

&

& Siscie officinas monetarias Romano-
rum Principum fuisse Hunnis primum
Pannoniam ingressis, satis liquet: an
igitur dicemus, eas communi harum
urbium excidio involutas, non potius
servatas usibus publicis? sed & Duces,
penes quos summa rerum ab altero in
Pannoniam ingressis ad primum Regem,
adeo incuriosos publicæ rei dicemus,
ut nullum metallum figarent?

Jam vero Regio fastigio ad nos re-
verso Divus Stephanus rem nummariam
apud nos vel instaurat, vel introdu-
cit: eo, ac domo Hunnica omni apud
nos regnante moneta domestica ad nor-
mam Byzantinam, vel Romanam im-
primebatur, quemadmodum Reges do-
mus primæ in Universum Romani &
Græci imperii imitatione, quæ inter-
jacet Ungaria, plurima in Sacris, &
profanis rebus constituerant.

His igitur Regibus denarii, quod
monetæ genus Romanum, ac nummi
Byzantini, qui ipsa appellatione de-
clarant patriam suam, apud nos eude-
bantur: denariorum materia fere ar-
gentum, Byzantinorum nummorum au-
rum

rum erat. Symbola vero talia exhi-
bebant: pars adversa crucem, vel
Deiparam sedentem, ac lilium, five
virgulam manu tenentem, aversa Prin-
cipis effigiem, vel Regni insigne.

Pretium monetæ hujus si quis desi-
nere velit, is non modo auri, ar-
gentique pondus, verum & iis imprimen-
dis impensam operam æstimet; ad hoc
argenti ad aurum proportionem sæcu-
lorum eorum sedulo dispiciat, ac tum
denum de ejus valore pronunciet.

Mixta domo obtinente multiplex
moneta valuit, ut diversi domo Prin-
cipes ad Regnum vocabantur; nempe
grossi Florentini, quos hodie Cremni-
czienses dicimus, Andegavensi domo,
Bohemis, ac Polonis imperantibus, Bap-
kæ, Dutzæ, aliæque Bohemici, ac Po-
lonici numeri monetæ genera.

Uladislao secundo Rege, qui simul
Bohemiæ obtinuit, hoc in Regno no-
bilis metalli venæ deteguntur, loco
Joachimi Vallis nomen: tum vero
novum monetæ genus, talleros dici-
mus, signari ceptum, appellatione a
lo.

loco ducta. Quandonam Rhenenses primum signati, non satis liquet: equidem, si quis conjecturæ locus, existimo, Alberto, vel Ladislao Posthumo Regibus primum apud nos usurpatos.

Denique Austriaca domo sceptris nostris admota genus monetæ obtinuit, quod fere in Provinciis reliquis Augustæ domus. Proinde Reges nostri ad Principum vicinorum exemplum, vel Regnorum, unde ad solium nostrum acciti, eamque sese formabant; expropter domo Hunica Regnante denarii, ac nummi Byzantini; mixta vero grossi Florentini, Bohemicæque, & Polonicum genus monetæ valuit; demum Austriacis rerum potitis, quod fere in Germania.

Ultra hoc id etiam monetam domesticam discriminat, quod ut nummus quis vetustior, ita melior. Id ipsum apud Romanos usavenit; nam cum Imperii majestate, suis etiam defluxit honores monetæ, & bonitas.

Signando metallo officinæ monetariæ Budæ, Strigoniæ, ac Albx-Regiæ, post-

post vero etiam Cremniczii, & Posenii constitutæ: Budensi Magister Tavetnicus præerat, Strigoniensem Locum Archi-Præfules curabant, qui inter præcipuas munerum suorum partes operam dabant, ut moneta operi iusti cuderetur, cujus rei pretium a Regibus *Pssetum* acceperant. (f)

Moneta domestica hodie Cremniczii, ac Nagy-Banyæ signatur. Contentio veteris, ac novæ manifestum dat, quantum ars monetaria ævo nostro incrementum acceperit.

Rei metallurgicæ imposita Camera hodie Schemniczii confidet; olim vero Budensis, an & alia, jus metallurgis reddebat.

C A P U T XVIII.

Status militaris.

Vetustissimis temporibus fere quot cives, milites totidem Regnum numerabat. Equitatum nobilitas componebat, quam ea lege concedi solitam,

(f) Car. I. Decr. An. 1342.

tam, supra diximus, ut stipendia faceret, quoties Reipublicæ referret. Peditatus fere e plebe constabatur, attamen quisquis plebejorum pedestri militiæ nomen dedit, cum nova vitæ professione nobilitatem adeptus est. Fortassis hoc initium Armalistarum est.

Proinde cum Equestris ordo sit apud nos multo frequentissimus, isthinc colligitur, equitatu cumprimis exercitus nostros valuisse; at certe & illa domitrix Asiæ Macedonum phalanx e peditatu coalescebat; nec minus Romanorum exercituum robur teste Polybio in peditatu situm erat, ac, ut hodierna pugnandi ratio se habet, nisi potiorē exercitus partem militia pedestris constituat, Architectonicæ militaris pars ea, quam Tacticam dicimus, administrari firmiter haud unquam poterit.

Hæc est militiæ nostræ primorum Sæculorum imago. Domo mixta rerum potente peditatus incrementum aliquod accepit ab oppidis, quæ, quod ei formando destinata essent, Haidonicalia vocantur; sed perperam pedi-

ta-

tatus noster hoc nomine insignitur, quo olim Satrapæ Dynastiarum compellabantur.

Equitatum adauxerant etiam Cumani, & Jazyges, qui ut hodie ab ingressu suo in Ungariam equis merebant.

Ultra recensitam militiam, quæ ex Ungaria educebatur, legiones Illyricæ, & Siculicæ in campum profibant. Atque hunc ad modum militia domestica absolvebatur; nam legiones, quæ Regum ære privato scribebantur, eorum verius, quam Regni tutela erant. Genus ejusmodi militiæ Corvinus Rex habuit, quod legiones nigras appellabat, & fere Veneto, ac Pontificio auro sustentabat.

Milite hoc, qui vix centum milia conficiebat, numerosissimis hostium exercitibus processere obviam Reges nostri, & quod mirere, adversus valentissimos simul per quatuor Sæcula egregie, fortiterque rem nostram tutati sunt.

Militiam nobilem, e qua equitatum
M olim

olim coaluisse diximus, quod spectat, ea ab anno septimo quadragésimo seculi hujus in armis nequaquam fuit; utut ex eo tempore bello appetiti longe gravissimo; at vero ad Rhenum, ad Albim, ac Oderam facinorosa tum edidit, qualia a posteris bellicosissimæ gentis Hunnicæ exspectares.

Nexus argumenti postulat, ut militiæ subjungantur securitati publicæ excitata munimenta. Qua Illyricum, ac Poloniam aspicit Regnum, apertum est omnibus partibus, nullis arcibus firmis, quod Polonia, Croatia, Sclavoniaque amica nobis Regna; meditullio etiam Regni urbes communire supervacaneum; at vero pars Turcis contigua, Petrovaradino, Temesia, Aradino, ac Szegedino, arcibus munitissimis defenditur.

CAPUT XIX.

Ordines Equestres.

Temporibus vetustissimis aurei Calcaris apud nos existisse equitum.

or.

ordinem; satis liquet; in eum vero fere adscribebantur præcipui Aula Magistratus; sed enim prærogativæ ejus in obscuro sunt, & ipse multis abhinc seculis antiquatus est.

Proximus huic erat, Divi Georgii honoribus studio Sigismundi Regis institutus; verum & hic ordo post paulo nempe Alberto Rege concidit. Fors olim, ut fere singula rerum nostrarum, hujus ordinis etiam statuta, & prærogativas, quæ nunc in tenebris & oblivione sunt, in lucem educantur.

Aurati equites, quos Rex novus, mox atque Diademate incingitur, more veteri creat, ordinem non constituunt; cum non eis leges ullæ, non genus indumenti, non nota ulla, quæ a reliqua nobilitate fecernerentur.

Sæcula proinde abierant, quibus nullius ordinis equestris torques limbo scuti domesticæ ambiebat more exterorum Regnorum; desiderabatur enimvero hoc seu honestamentum pa-

M 2

trio-

triorum Insignium, sive premium virtutis eminentioris.

A Sæculo duodecimo per omnem late Europam varii generis Ordines Equestres coorti sunt; ostentabat, ut vetustiores præteream, suum Vellus aureum Burgundia, Periscelidem Anglia, specie Columbæ significatum Divinum Spiritum Gallia. Cæteri Reges, ut æmulari hæc rerum agendarum exempla connixi, plures, paucioresve ordines Equitum instituerant. Ungaria, ut magnorum nominum est ferax, ita ignorabat hæc virtutis præmia.

Sed enim data est tandem sæculo huic cæli munus ingens Augusta Theresia, quæ porro desiderari apud nos passa non est hoc mentium nobiliorum incitamentum. Igitur Comitibus ultimis etiamnum durantibus Posoniensi in urbe primo Ungarorum Regi sacrum Equitum ordinem fundat, quem hunc ad modum descripsit.

Magisterii dignitas fastigio Regio adnectitur, vel certe penes hæredem Regni est; Equitum classis magnæ cruci-

eis altera, altera parva, tertia Commendatorum: indumentum cum aurei Velleris Equitibus fere commune; insigne vero, ut jam e diælis potest argui, crux est. Sed singula exequi minutim supervacaneum, cum noticia ordinis hujus vel e publicis pagellis parari queat.

CAPUT XX.

Regni Insignia

Gentes pleræque armorum gloria conspicuæ Aquilas pro sentis gentilitiis adoptaverant, coloribus alii huic arbitrio suo adscitis; inde albas aliz, aliz nigras, versicolores aliz in Insignibus suis exhibent. Credo, symbolo hoc unaquæque suam in armorum tractatione peritiam commendare voluit. Quam recte singulæ hanc sibi laudem vendicent, non est propositi mei vestigare; ac certe veteres Hunnos armorum gloria floruisse, nemo inficiabitur.

Si inde Insignia nationum virtutum symbola sunt, ex merito Majores nostri

stri unam omnium nobilissimam avium delegerant, quam scutis suis infererent.

Divus Stephanus iniciara Romanis sacris Ungaria, quo omnem præfixæ superstitionis memoriam aboleret, gentilitia labara novare instituit, ut complura alia, quibuscum nullus Religionis nexas, antiquaverat. Igitur abrogato veteri, tale symbolum suffecit.

Scutum domesticum bisariam divisit: prior ejus pars crucem, qualem Archi-Presules collo gerunt, exhibet, in altera Deipara Solio insidens visitur. Plerique scriptores nostri Cruci subiciunt ternas, quæ supra recensuerat iuga, sed perperam; nam in ventalissimis sigillis nulli solo, nedum in iuga assurgenti crux incumbit; equidem ævo medio subdi cæpit cruce sola; sed neque id aliqua sui parte asargebat. Non minus error alter late obtinuit, ut vulgo existimetur, quatuor Regni fluvios primæ notæ scuti partem aëream interlinere; sed profecto nequaquam fluviorum ex sunt, verum sectiones Trabente more veteri,

ri. Singulis his Sylvestrinum Diadema imminet.

C A P U T XXI.

Recensio Regnorum ad Ungariam spectantium.

Sic denique complementi instar recensio Regnorum illorum, quæ olim juris Ungarici erant. Hæc adferre visum est, ut videant populares nostri, quantum a Majoribus ablatum posteris. Divus Stephanus quavis in re exemplar rerum agendarum, & incitamentum successoribus, Transylvaniam armis assertam Ungariæ adjicit, ac ejus titulos primus usurpat. Et mansit Transylvania penes Reges nostros, utut identidem negotia iis successerent, ad Joannis Zapolyæ tempora, qui eam ab Ungaria avulsit. Parebat inde diversis domo Principibus fere serie non interrupta, quorum nonnulli fidem in Reges nostros omnino exuerant, alii fiduciarium jus quandam obsequii significatione probaverunt. Ultimum domi Principem Michat-

lem Abasium venerata est, cujus opera Ungariæ de integro inferitur.

Salomon Rex adjutoribus Geyza, & Ladislao fratribus Comitatum Covenensem, cujus caput Belgradum ad confluentem Danubii, & Savi sita urbs, ac Banatum Machoviensem Ungariæ adjungit. Banatus hic sæpe in cognatos Regum transferrebat, quemadmodum luculentum sit ex Diplomate Elisabethæ, Viduæ Stephani quinti, quæ Ducem de Machov sese compellat. (i)

Divus Ladislaus solus rerum arbitror a morte Zolomiri Regis Croatiam, & Slavoniam Ungariæ *asserit* qua armis, qua deditione. (k) Soror Divi Regis ultima Regnorum horum Regina commenticia est. Regna hæc cum Dalmatia contigua olim unius Slavoniæ nomine veniebant; indeque Bani Slavoniæ dicuntur in Regum Diplomatis, qui triplici huic Regno pro Regibus moderabantur. Primus eadem discriminavit, seu placendi studio, seu avidus titulorum Mathias Corvinus. Slavonia, quanta est, nostra

(i) Apud Raynald. (k) Spalster, Chron. cap. 17.

stra est, neque minus Croatia pars potior: Regni caput cum agro circumjacente Turcis parat.

Colomannus Croatiam maritimam, (i) & Ramam subigit, ac primus Regni Ramæ titulum usurpat. (m) Dalmatia in Venetos, ac Turcas dividitur, nobis portione ejus modica relicta. Sed & pars exigua Regni hujus, nimirum civitas Ragusana cum agro circumjacente turbidis Ungariæ rebus se in libertatem asservit, quam hodie dum retinet.

Emerico Rege Bulgaria, & Servia reliqua in potestatem nostram concessit. (n) qui etiam Regem Regni utriusque se primus appellat; hodie utrumque Turci juris est.

Andreas secundus Galliciam, seu Halliciam, & Lodomeriam Ungariæ asservit. (o) Vero propius, delata Andreas

(i) Dipl. Coloman. An. 1102. (m) Ex Dipl. apud Lucium libr. 3. cap. 3. (n) De Servia Hoyer ex Raynald. ad An. 1202. de Bulg. ex Epist. Innoc. Pap. data An. 1202. apud Baluz Tom. 1. pag. 619. (o) Epist. Andr. Regis ad Innoc. Pap. An. 1214.

dræ hæc Regna a Primoribus, quod dissidiis domesticis, Principe extero sceptris adnato, præcavere voluerint. Ludovicus primus Regnum utrumque Polonis tradidit, hodieque Poloniæ partem constituunt.

Andreas idem Banam etiam Severinensi adjecto Regni fines propagat. (p) Est Provincia hæc pars Valachiæ. Mathia Rege a Turcis occupatus Banatus iste; cui idem Temesiensem suffecit.

Bela quartus Bosniam Regno adjicit. Bosnia bifariam dividitur, in superiorem, & inferiorem. Superior, Herzegovina, aut Ducatus S. Sabæ dicta, illustri familiæ obnoxia erat; (q) inferior vero juris Ungarici. Bosnia nostra subinde propinquis Regum, adjecta Ducum appellatione, dabatur, quemadmodum Elisabetcha, Major Ungariæ Regina, ac Stephani quinti Vidua Ducem Bosniæ se appellat. Ludovicus Andegavensis Bosniam Regnum primum dixit. (r)

Idem

(p) Monument. Famil. Bosnyaniz. (q) De hæc familia vide Du Fresne in Famil. Dalm. & Sclav. (r) Dipl. An. 1364.

Idem Bela Cumaniam sibi, ac successoribus Regibus asserit. Cumania limitibus olim amplissimis desinebatur, Valachiam, Moldaviam, Bessarabiam, & partem Tartariæ Europæ complexa. Pars Cumanie ea, quæ nobis Moldavia, Turcis Carabogdania, id est, Bogdani terra nigra appellatur; quod ager Provinciæ frumenti cujusdam nigri fit ferax. Cumanie titulos primus Bela Rex usurpat, sed multo sanguine eadem steteret. Hodie Cumania Turcica est, quanta est.

Ad occasum etiam Regni fines promovit Bela Rex, addita Ungariæ Styria ad montem *Semerling*. (s) Primus Ducis Styriæ titulos Stephanus quintus Belæ filius, & junior Ungariæ Rex usurpat. Verum Provincia hæc tempore modico in fide Regum nostrorum mansit; huic prorsus Stephano per Otocorum adempta.

Carolus primus Blachiam Uroslao Rasciæ Despota devicto Ungaram facit, vel potius recuperat amissam. Valachia olim bifariam secta erat, in Ba-

112.

(s) Chron. Melic. ad An. 1254.

natum Severinensem, & eam, quæ per Hospodaros, seu Vayvodas pro Regibus Ungariæ curabatur. Hodie quanta est, Turcis paret.

Sigismundus Rex Venetos bello appetiturus Provinciæ Scepusiensis portionem bene magnam Poloniæ Regi Uladislao pignori dat 37000. Sexagenarum laçorum grossorum numeri Bohemici. Mirum est, Polonos scriptores altum filere de Diplomate hac super re confecto.

Mathias Corvinus Bohemiam, Silesiam, Lusatiam, ac Moraviam, qua Romani Pontificis autoritate, qua populi a Rege suo deficientis voluntate Ungariæ addit. (t)

Jam vero isthinc planum fit, a Mari Adriatico ad Pontum Euxinum, & rursus ab Odera ad juga Carnorum pertinuisse olim dominatum Ungaricum. Verum ut nunc Regum nostrorum potentia ad summum fastigium provecta est, spes non ex vano affulget, fore, ut Provinciæ a nobis avulsæ recuperentur.

(t) Balbin. Rer. Bohem. Epit. lib. 5. cap. 10.

